

Tefsir Te'vil ve Tefsirde Temel İlkeler Açısından “Secavend”lerde Mânaya Tesir Eden Önemli Üç Hata

M. Zeki DUMAN

Prof.Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Biz insanlar kavramlarla anlaşır ve düşünürüz. Dolayısıyla kavramlar, iletişim ve fikir hayatımızın vazgeçilmez yapı taşlarıdır. Sağlıklı bir iletişim ve düşünce de ancak içerikleri doğru ve tam olarak doldurulmuş sağlıklı kavramlarla mümkündür. Söz konusu, Allah'ın Kelâmı Kurân-ı Kerim olunca, konu daha başka bir ciddiyet ve önem arz etmektedir. Mesela içeriği tam doldurulmayan veya yanlış doldurulan kavramlar, “efrâdını câmi ağyârını mâni olmayan” tarif ve tanımlamalar, lügavî mânada mı veya şer'î ya da örfî mânada mı kullanıldığı bilinmeyen kelimeler ile Kur'an'ı doğru anlamak mümkün değildir. İlkesiz ve yöntemsiz bir çaba ile âyetlerde kast edilen asıl mâna ve maksatlara erişmek, hakikatleri tespit etmek ve uygulamak da pek mümkün gözükmemektedir. Kur'an'a ve tefsire ait temel kavramları da tam olarak tanımadan ve yerinde kullanmadan da maksada erişilemez. O sebeple biz, “Tefsir ve Te'vil'de Temel İlkeler”e işaret etmeden önce, *tefsir* ve *te'vil*'den maksadımız nedir ve bu iki kavramdan biz neyi anlamaktayız; onları, Kur'an tasavvurumuzu da ortaya koyacak tarzda kısaca açıklamak istiyoruz. Çünkü bilhassa günümüzde, “Kur'an'ın yorumu” veya “Kur'an'ın falana göre yorumu” şeklinde içeriği farklı kesimlerce ve farklı olarak doldurulan bir *yorum*

kavramı bazen *tefsir*, bazen *te'vil*, bazen de metinle ilgisi olmayan keyfi, temelsiz ve dayanaksız anlayışlar(!) yerine sıkça kullanılmaktadır. Fakat yapılan bir kısım yorumlar, çoğu zaman *tefsir*' ve *te'vil*'i, dolayısıyla âyetin lafzındaki mânâyı bile tam olarak yansıtmaktan uzak olabilmekte ve sanki Kur'an, isteyen, istediği gibi anlamasına bağlı; söz sahibi yüce Allah'ın belli bir mânâ ve maksadı kast etmiş olması ihtimali hesaba katılmayan bir kitapmış gibi kullanılmaktadır. O sebeple biz, önce *usûl/yöntem*, *tefsir*, *te'vil* ve *tefsir ile te'vil arasındaki fark/farklar* hakkındaki görüşümüzü özet hâlinde belirtmek, sonra da asıl konumuza "Tefsir ve Te'vil'de Temel İlkeler"i belirlerken tespit etmiş olduğumuz Secavendî (v. 560/1165)'nin Kur'an'a sonradan koyduğu hatalı üç durak işaretini okuyucuların dikkatine arz etmek istiyoruz.

A. Kur'ân-ı Kerîm'i Tefsirde Uygulanan Usûl/Yöntem

a. Usûl Kavramı

Usûl kavramı, Türkçede ve Arapçada, az da olsa, farklı anlamlarda kullanılmaktadır. O sebeple biz önce *usûl* kelimesinin Türkçe ve Arapça lügatlerde kullanıldıkları mânâlar hakkında kısa da olsa bilgi vermek istiyoruz.

1. Türkçede Usûl

Arapça kökenli olan *usûl* kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüklerinde şu anlamlarda kullanılmaktadır: Bir amaca erişmek için izlenen düzenli yol, tutulan yol, yöntem, tarz: "*Kendine baktırmak için güzel usûl doğrusu.*" -H. Taner. 2. Bilimde belli bir sonuca erişmek için, belli ilke ve kurallara göre izlenen yol, metot. 3. *huk*. Bir yasama veya idare işleminin hazırlanması, yapılması veya yürürlüğe konması sırasında uyulması gereken hükümler ve izlenecek yollar. 4. *mûz*. Klasik Türk müziğinde tempo: "*Kendilerine nota, usûl filan öğretilcek olursa bunlardan çok şey beklenebilir.*" -O. C. Kaygılı.¹

Ferit Devellioğlu da *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*'inde *usûl* hakkında şu bilgileri vermiştir: Asıllar, kökler; birikimin veya tekniğin asıl mevzuundan önce öğrenilmesi gereken esas, başlangıç bilgisi; başlangıç; yol, yöntem, tertip, metot, nizam, kaide, düzen, Fr. methode; birinin soyundan gelme kimseler, ana veya baba tarafından akraba.

¹ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=usul&ayn=tam> (12.2.2010).

D. Mehmet Doğan ise, *usûl* kelimesinin; ilmî çalışmanın düzgün ve yeterli şekilde yapılabilmesi için gerekli başlangıç bilgisi metot, metot bilgisi, kaide: “*Pekmez yemenin de bir usûlü vardır.*”; yol, tarz, şekil, tertip, düzen, adap; kök, esas, asıllar; ana, baba, dedeler, ebeler; musikî eserinde ölçü, ritim gibi mânalara geldiğini kaydetmiştir.²

Yöntem kelimesi de, her iki lügatta da görüldüğü üzere, dilimizde, metot anlamında *usûl* kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır: Bir amaca erişmek için izlenen ve tutulan yol, *usûl*, sistem, prosedür, politika: “*Belki o da bir usandırma yöntemi kullanıyordu.*” -A. Kulin. 2. Bilimde belli bir sonuca erişmek için bir plana göre izlenen yol, metot.³

2. Arapçada Usûl

Arap Dilinde *usûl* kelimesi, lügat mânası itibariyle *asl* kelimesinin çoğuludur; başkasına muhtaç olmayan, ancak kendisine ihtiyaç duyulan şey; herhangi bir varlığın dayandığı şey; bir şeyin esası, kökü, temeli; üzerine başka şeylerin bina edildiği esas, asıl gibi anlamlara gelmektedir.

3. Türk ve Arap İstılahında Usûl

İstılahta ise *usûl*, Ferit Devellioglu'nun lügatında da geçtiği üzere, Fıkıh, Hadis ve Tasavvuf ilimlerinde kendilerine özgü alanlarda asıllar, delil ve metodoloji anlamlarında kullanılmıştır.

Usûl kelimesi İslâmî ilimlerin farklı disiplinlerinde kendilerine özgü alanlarda asıllar, delil ve metodoloji anlamlarında kullanılmaktadır. Mesela *Usûl-i Fıkıh*: Fıkıh ilminin prensiplerinden bahseden ilim dalıdır, Fıkıh ilminde *usûl* delil, yani medlulün mukabili anlamında kullanıldığı gibi, şer'î hükümlerin dayanak ve kaynağını teşkil eden Kitap, Sünnet, İcma, Kıyas, Örf gibi delilleri de ifade eder. Fıkıh'ta *usûl*, küllî kaide anlamında da kullanılır. Küllî kaidelere asıl, onlara dayalı cüz'î meselelere de fer' tabir edilir.⁴

² *Temel Büyük Türkçe Sözlük*, Bahar Yayınları, İstanbul, 1994.

³ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=yontem&ayn=tam> (12.2.2010).

⁴ Bilgi için bk. Tehanevî, Muhammed b. A'lâ b. Ali el-Fârûkî, *Keşşâfu Istılahati'l-Fünun ve'l-Ulûm*, Beyrut, 1996, 1/213; Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tedribu'r-Ravif Şerhi Takribi'n-Nevevî*, Beyrut, 1996, 2/12, 49; Sahavî, Şemsuddin Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân, *Fethu'l-Muğis bi Şerhi Elfiyeti'l-Hadis*,

Usûl-i Aşere, Tasavvufta seyir ve sülûke giren kimselerin kat' etmeleri gereken makamlar. Usûl-i Hadis: Hadis ilminin dayanağı, prensipleri; Hadis metodolojisi demektir.⁵

Tasavvuf, Fıkıh ve hadis ilimlerinde olduğu gibi Tefsir İlmide de usûl kelimesi hem metot/yöntem anlamında kullanılmakta hem de Arapçada olduğu gibi asıllar; Tefsir için gerekli olun Kur'an tarihi, Kur'an İlimleri, Tefsir Tarihi ve Tefsir Metodolojisi hakkında da kullanılmaktadır.

4. Tefsir İlminde Usûl

Tefsirde usûl, hem asıllar, yani Kelâmullah'ı ve murat mânayı kavrayabilmek için gerekli olan temel bilgiler, alt yapı/bilgisi, bilinç; mesela başta Dil bilimi/Arapça olmak üzere, Kur'an ilimleri, Kur'an tarihi ve Tefsir tarihi, hem de Tefsir ilmi; kaideler/usûl, yöntem, Tefsir metodolojisi anlamlarına gelmektedir.

Görülüyor ki, Türkçede usûl ve yöntem kelimeleri, Arapçadaki usûl kelimesi ile, aralarında nüans bulunmakla birlikte, bilimde belli bir sonuca erişmek için gerekli olan temel bilgiler; belli ilke ve kurallara göre izlenen yol, metot, yöntem ve kaideler anlamlarında kullanılmaktadır. O sebeple biz bu çalışmamızda usûl kelimesini her iki anlamda, bilhassa yöntem anlamında kullanacağız.

B. Tefsir, Te'vil, Ön Şartlar ve Aralarındaki Farklar

a. Tefsir

1. Lügat Manası

"Tefsir", lügatte 'FSR' kökünden tef'il formunda mastardır; açmak, açığa çıkarmak, açıklamak; şerh etmek, beyan etmek; üzeri kapalı olanı açmak, üzerindeki örtüyü kaldırmak; müşkül olan lafızdan murat edilen mânayı açıklamak⁶ gibi mânalara gelmektedir. Tefsir kelimesi Kur'an'da, lügat anlamıyla "açıklama" anlamında sadece bir âyette ve tek bir defa geçmektedir: "İnkâr edenler sana hiçbir temsil getirmezler ki, biz de hemen ardından

---

Riyad, 1426 h., 3/309; Kara, Mustafa, *Tasavvufî Hayat (Necmuddin Kübrâ, Usûl-i Aşere, Risale ila'l-Haim, Fevatihu'l-Cemal)*, İstanbul, 1980, s. 44-68.

⁵ bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1993.

⁶ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükrim, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1990, 'FSR' mad.

sana gerçeği ve en güzel açıklamayı (tefsir) getirmiş olmayalım." (Furkân, 25/33)

2. Istilâhî Mana

Tefsir kelimesinin istilâhî/terim anlamı hakkında birden fazla tarifi yapılmıştır. Bize göre tefsir, Kur'an'ın lafzını Arap Dili ve Belâgati açısından tahlil/irab edip murat edilen mânayı tespit ve beyan etmektir." Kısaca, "Âyetin lafzını şerh, ortaya çıkan makul mânayı beyandır." da denilebilir.⁷ Kur'an'da, bu anlamda tefsir kelimesi yerine *beyan* ve *te'vil* kelimelerinin kullanıldığını görmekteyiz.

Tefsir geleneğine göre, metinde murat edilen mâna, lafzın vaz'î mânasıyla bir biçimde ilgili olmak şartıyla ya lügavî ya şer'î veya örfî olabilir; lügavî mâna ise, ya hakikî ya mecazî ya temsili veya semboliktir...⁸

Kelimeden maksat, bunlardan hangisi olursa olsun, âyetin lafzındaki mâna ile nüzul sebebi veya tarihi ve kültürel arka plan tevafuk eder/ örtüşürse murad-ı ilahi açığa çıkar.

⁷ "Âyetin metnini şerh" ile kastımızın açılımı şöyledir: Müfessir, âyetin müfret ya da terkîp hâlindeki lafızlarını teker teker ele alır; her birini Arap Dili ve Edebiyatı açısından, yani Sarf, Nahiv, Belâgat; Bedîi, Beyân, Meânî ile ilgili yönlerden tahlil edip metni çözümler. Misal; *إِنَّ رَبَّكَ لَبَلَمُرْصَادٌ* (Fecr, 89/14) âyetinde: *رَبُّ* Huruf-ı Müşebbehe bil-fi'ldir, tahkik içindir, ismini nasp haberini ref eder; *رَبِّ* Muzaf ve *رَبِّ* 'nin ismidir, lafzen mansuptur, *ك* muzafun ileyhtir, zamirdir, lafzen mebni mahallen mecrurdur; *رَبِّ* ise şibih cümle olarak *رَبِّ*'nin haberidir. *ب* harf-i cerdir, müteallakı umum mânalı fiillerden ve fail durumundaki *كَانَ* 'dir. *رَضَا* \ *رَضِدُ* \ *رَضِدٌ* \ *رَضِدًا* \ *رَضِدًا* \ *رَضِدًا* \ *رَضِدًا* fiilinden ism-i mekândır. Başındaki *ل* ise, te'kid içindir der ve bu tahlile göre ortaya çıkan şudur: "Hiç şüphesiz senin Rabb'in gözetleme yerindedir..."

⁷ "Murat edilen mânayı izah"ın anlamına gelince. Âyetin lafzını tam ve kusursuz bir tahlilden sonra ortaya çıkan literal anlam şudur: "Kuşkusuz senin Rabb'in gözetleme yerindedir," "Kuşkusuz senin Rabb'in rasathânededir" veya "Kuşkusuz senin Rabb'in gözetlemektedir." Bu, âyetin lafzına göre ortaya çıkan, yani âyetin söylediği mânadır ve mutlaka izaha ihtiyacı vardır. Çünkü Allah zaman ve mekândan münezzehtir... İzahı ise şöyledir: 'Ey mükellef kişi! Sen, sürekli olarak Rabb'inin gözetimi altında bulunuyorsun; O seni sürekli gözetlemektedir; yaptığın hiç bir şey Rabb'inin gözünden kaçmamaktadır; söz, iş ve davranışlarına dikkat etmelisin; senin bütün yaptıkların değerlendirilmek üzere kayda geçirilmektedir; "Hesap gününde" sorgulanacak ve layık olduğun karşılığı; mükâfat ya da cezayı göreceksin!'

⁸ bk. Kâfiyecî, *Kitâbü't-Teysîr fî Kavâ'idî İlmi't-Tefsîr*, s. 4, 5.

b. Te'vil

1. Lügat Manası

Te'vil, dönmek, rücu' etmek anlamına gelen 'EVL' kökünden *tef'îl* kalıbında mastardır; bir şeyi döndürmek, asıl olana rücu ettirmek; inceden inceye düşünüp, takdir edip değerlendirmek gibi mânalara gelmektedir.⁹ *Te'vil* kelimesi Kur'an'da, lügat mânaları itibariyle on beş âyette, toplam on yedi yerde açık ve bir yerde de kapalı olmak üzere, şu yedi mânada kullanılmıştır: 1. İhbarî olsun, inşaî olsun, bir söz ile söylenenin kendisi/muhkem âyetlerde kast edilen mâna, 2. '*Müteşâbihât*'ın bir inanca veya tavizsiz bir önyargıya dayalı batıl yorumu, 3. '*Müteşâbihât*'taki hakikatler ve/veya onların gerçek mahiyetleri,¹⁰ 4. Bir işin veya bir olayın veya bir durumun akıbeti, varacağı yahut varması arzu edilen sonucu,¹¹ 5. Yaşanmış veya yaşanmakta olan bir olayın iç yüzü, hikmeti,¹² 6. Sakındırılan azabın vukuu, haberin gerçekleşmesi,¹³ 7. Rüyada görülen şey ne ise, o görülene muvafık te'vil/karşılık.¹⁴

2. İstilahî Mana

Te'vil kelimesi istılahta/terim, mutlaka tam ve kusursuz bir tefsir/lafzî tahlil faaliyetinden sonra gelen ve devam eden anlama sürecidir. Âyetin lafzî tahlili sonunda ortaya çıkan râcih mânayı, - tefsirde asıl olan/usûl bilgilere uygun, makul, güçlü ve sağlıklı karinelerle desteklenmiş olmak şartıyla - lafzın muhtemel mânalarından metinsel ve tarihsel bağlamlarına/arkaplan en uygun bir mânaya çevirme faaliyetidir.

Eğer uygulanan tefsir yöntemi ile âyette kast edilen mâna tam bir vukufiyetle açık, seçik ve net olarak tespit edilmişse, artık o âyet te'vil edilmez/edilemez. Çünkü teknik açıdan yapılan tam ve kusursuz bir tefsirle maksat hâsıl olmuş; âyetin söylediği ve söylemek istediği mâna anlaşılmuş ve murat edilen mânaya ulaşılmıştır... Buna rağmen âyet veya ondaki "yedullahi fevka eydihim" gibi müteşâbih bir kelime/deyim te'vil edilecek olursa, bu girişimin, âyetteki mâna ve maksadı aşan bir takım sübjektif anlayışlara

⁹ İbn Manzûr, *Lisan*, 'EVL' mad.

¹⁰ bk. İlk üç madde için bk. Âl-i İmrân, 3/7.

¹¹ bk. Nisâ, 4/54; İsrâ, 17/35.

¹² bk. Kehf, 18/78; Yûsuf, 12/82.

¹³ bk. A râf, 7/52-53, Yûnus, 10/39.

¹⁴ bk. Yûsuf, 12/6, 21, 35, 37,44, 45,100, 101.

götüreceği tartışılmayacak kadar açıktır!¹⁵ Ancak eksiksiz ve hatasız bir tefsir ve anlama sürecinden sonra lafızdan elde edilen mânanın, âyette murat edilen mâna olmadığı aklî veya naklî/Kur'an ve Sünnet karinelerle sabit görüldüğü takdirde te'vil süreci devreye girer...

Yaptığımız bu tarif ve açıklamalardan anlaşılıyor ki, bir âyeti te'vil edebilmek ve lafızındaki râcih mânayı metin içi ve metin dışı bağlamlarına da uygun makul bir mânaya çevirebilmek için ikisi yapılan tefsir, ikisi de te'vil hakkında elzem olan şu dört şart, asla göz ardı edilemez:

c. Tefsir ve Te'vil'de Aranması Gereken Ön Şartlar

1. Tefsir'de Aranması Gereken Asgari İki Şart

1. Âyetin te'vile açık sayılabilmesi için yapılan lafzî tahlil sonunda lafızdan anlaşılan zahir/racih mâna, katiyetle murat edilen mâna olmamalıdır.

2. Âyetin lafzındaki açık mânanın, murat edilen mâna olamayacağına dair sağlam aklî veya naklî karine/ler bulunmalıdır...

2. Te'vil'de Aranması Gereken Ön Şartlar

1. Âyete verilecek muhtemel mâna, âyetin lügat mânalarından hakikî, mecazî, örfî; yani Arapların nazımda veya nesirde bilfiil kullanmış oldukları, değilse Kur'an'da kullanılan bir mâna olmalı ve bu mâna örnek metinlerle desteklenmelidir.

2. Tercih edilen muhtemel mâna, âyetin lafzına, mânasına, hedefine, siyak ve sibakına uygun düşmeli ve bütün halinde Kur'an'a, Sünnet'e ve dinî telakkiye arz edilmeli ve bunlardan hiç birisine aykırı düşmemelidir.

Bu kısa açıklamadan sonra rahatlıkla diyebiliriz ki, *Tefsir* ve *te'vil*, âyette murat edilen mânayı; değilse âyetin lafzında söylediği veya söylemek istediği mânayı tespit ve izah edebilmek için kullanılan ve bilhassa ikincisi birincisine dayalı ve ondan sonra gelen anlama metodudur. Çünkü *Te'vil tefsir*'den

¹⁵ "إذهب إلي فرعون إنه طغى" âyetinde, hitap eden Allah, muhatap Hz. Musa ve kardeşi Harun, gönderildikleri Firavun tarihte bilinen kişi, azgınlığı ise âyetlerde açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla âyetin söylediği de söylemek istediği de tefsir yoluyla tam olarak anlaşılmaktadır... Bunu te'vili hakkında İmam Gazâlî demiştir ki; "Firavun'a git; muhakkak ki o azıtmıştır." (Tâhâ, 20/24) âyetini okuyup da Firavun'dan maksat katı kalptir. O hâlde Allah Teâlâ kalplerinize yönelmenizi ve onları düzeltmenizi emrediyor, şeklinde te'vil yanlış bir te'vidir ve merduddur. (Gazâlî, *İhyâ*, 1/292)

sonra gelen, onun üzerine bina edilen ve birbirinden farklı iki anlama sürecidir. *Tefsir'de* müfessir, âyetlerin lafzını irap yönünden tahlil edip ortaya çıkan maksut mânâyı beyan etmeye çalışırken, *te'vil'de*, tefsir metoduyla gerçekleştirilen tam ve kusursuz bir lafzî tahlil sonunda açığa çıkan mâna üzerindeki anlama faaliyetini zihinsel olarak sürdürür... Her ikisinde de elde edilen mâna, metnin ya lafzından veya o lafzın delalet ettiği mâna ve maksattan çıkarılmış olmalıdır... Zarf-mazruf ilişkisinde olduğu gibi, âyetin/âyetlerin lafzî delaletiyle geçerli bir ilişki kurularak elde edilmeyen hiçbir mâna, o âyetin ne tefsiri ne de te'vili olur...

Şurasını da belirtmeliyiz ki, âyetin mânası lafzıyla sınırlı değildir elbet; lafzıyla veya mânasıyla doğrudan bir irtibat kurulmasa bile, dolaylı olarak âyetle herhangi bir biçimde sağlıklı olarak kurulabilen irtibatlar ve anlayışlar ya “özgün ve derin” kavrayıştır ya “çağrışım” ya “sufi-işarî delalet” veya “ilmî-işarî delalet” sayılabilir. Ancak ilimde rasih, dinde fakih idrakte basiret sahibi seçkin müfessirlerin âyetin mânasından çıkardıkları özgün ve derin anlayışlar hariç, *çağrışım* ve *işarî delalet*'lerin hiç birisi, ne hüküm yönünden bağlayıcıdır ne de mâna yönünden kesinlik ifade ederler. Her iki delalet ile de elde edilen mâna için: “Âyet bunu söylüyor” veya “söylemiyor” denilemez. Bunlar, sadece kişisel ve sübjektif değerlendirmeler olarak kabul edilmelidirler. Meselâ; “Allah, hidayete erdirmek istediği kimsenin gönlünü İslâm'a açar; sapıklıkta bırakmak istediği kimsenin yüreğini de daraltır, sıkar; sanki o kişi güçlkle göğe yükseliyormuş gibi göğsünde bir darlık hisseder. Allah, iman etmeyeceklerin üzerine işte böyle bir murdarlık bırakır.”¹⁶ âyetindeki “...Sanki o kişi güçlkle göğe yükseliyormuş gibi göğsünde bir darlık hisseder.” cümlesinin, göğe doğru yükselirken havadaki oksijen miktarının her yüz metrede bir derece düşmesine... Nasr sûresinin nüzulünün Hz. Peygamber'in ecelinin yettiği ve ölümünün yaklaştığı sezgisine...¹⁷ “Firavun'a git; muhakkak ki o haddi aşmıştır.”¹⁸ âyetinin de “Kalbinize yönelin, çünkü o haddi aşmıştır.”¹⁹ mânasına delaletlerinin yazılıp söylendiği

¹⁶ En`âm, 6/125.

¹⁷ Bu sûre, sahabe için bir anlamda tebliğ sürecinin de tamamlandığının; Hz. Peygamberin risalet görevinin sona ermek üzere olduğunun hüzün verici bir habercisi; Rasulullah için ise, artık *Refik-i A'lâ'*ya yönelme ve *'Makam-ı Mahmud'*a yükselme zamanının geldiğinin müjdesi olarak da telakki edilmiştir... Nitekim Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. İbn Abbâs böyle düşünen sahabilerdendir... (bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 30/215; İbn Kesîr, *Tefsir*, 8/529, 530). Fakat âyetin indiriliş maksadı ve söylemek istediği asıl mâna bu değildir...

¹⁸ Tâhâ, 20/24.

¹⁹ bk. Bursevî, *Ruhu'l-Beyân (Te'vilât-ı Necmiyye'den naklen)*, 5/388, 389.

gibi...²⁰

d. Tefsir ve Te'vil Arasındaki Farklar

İbn Abbâs'dan nakledilen bir rivâyete göre, “Tefsir ve te'vil aynı mânadadır” denilse²¹ ve Selef döneminde birbirinin yerine kullanılmış olsa da, kanaatimizce Kur'an'ı anlama yöntemi olarak aynı maksada hizmet etmekle birlikte, bu gün için *Tefsir* ile *te'vil* süreçleri arasında, en azından şu iki önemli farktan söz etmek gerekir:

1. İmam Mâtürîdî'nin de belirttiği gibi, tefsirde kesinlik; yani “Bu lafızdan murat edilen mâna budur.” denilebilirken, sanki Allah'ı o mânaya şahit kılmak gibi kesin bir durum vardır. Çünkü metnin sağlıklı ve kusursuz tahlili sonunda ortaya çıkan mâna odur ve te'vile de imkan gözükmemektedir. *Te'vil* ise, kesin değildir; tefsir edilen metnin bütününden zann-ı gâlip ile elde edilen lafza ve bağlamına en uygun muhtemel mânayı tespitten ibarettir.²²

2. *Tefsir* hem lafız hem mâna üzerinde yürütülen bir anlama ve izah yöntemi iken, *te'vil*, mutlaka âyetin dilbilim yönünden lafzî tahlili yapıldıktan sonra gelen, metnin iç ve dış bütünlükleri de göz önünde bulundurularak lafzın diğer mânaları üzerinde yürütülen ikinci bir anlama yöntemidir. Son tahlilde denilebilir ki tefsir, te'vil için gerekli olan alt yapıyı oluşturup lafzî tüm bilgileri içeren sağlam bir zemin; te'vil ise, ihtiyaç duyulduğunda uygulanan ve tefsiri mâna yönünden maksada ulaştıran mütemmim durumundadır.

²⁰ Toplantıda, çok güzel katkılarıyla takdir ettiğimiz arkadaşımız, meslektaşımız Prof. Dr. Halil Çiçek Bey, bu bölümü değerlendirirken “Hz. Ebû Bekir ile Sufileri bir arada zikretmene üzuldüm” demişti. Doğrusu ben de bu üzüntünün sebebinin anlayamamıştım... Vakit olmadığı için orada cevap vermedim. Bizce bu değerlendirmenin iki cevabı var: 1. Bizce değerlendirilmesi gereken örnekteki kişi ve kişiler değil, âyetlere verilen mânaların *çağrışım* ve *işari delalet* misal olup olmayacağı hususuydu. Özellikle de ilk defa kullanılan *çağrışım* ve *işari delalet* tabirlerinin kullanım bakımından ne derece isabetli veya isabetsiz olduğu hakkında söz söylenmesi gerekirdi. Böyle bir değerlendirmeyi oradaki ilim heyetinden bekliyordum... 2. Hz. Ebû Bekir ve sufiler; bilhassa Ehl-i sünnet ve'l-Cemâa'dan olan züht ve takva sahibi kişilerin bir arada zikredilmesi abes de değildir. Kanaatimizce Hz. Ebû Bekir de bundan rahatsız olmazdı. Ve de biliniyor ki, bir kısım tarikatler Hz. Ebû Bekir'e dayandırılmaktadır...

²¹ İbn Manzûr, *Lisan*, 'FSR' mad.

²² bk. Mâtürîdî, Ebû Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Râşid Efendi Kütüphanesi (Kayseri), No: 47, vr 1b.

Tefsir ve *Te'vil*, Kur'an metnini tahlil/şerh edip âyette murat edilen mânayı anlamak için asırlardan beri kullanılmış ve halen kullanılmakta olan değişmez ve vazgeçilemez iki metoddur/usûl. Kur'an'a özgü bu metod, başlangıçta ve çoğunlukla rivâyete dayalı olarak Kur'an'ın tamamına uygulanmakta; ama rivâyetlerin gölgesi altında bulundurulmakta idi... “Tefsir işitilenden ibarettir” sözü bu maksatla söylenmiş bir söz gibidir. Fakat daha sonra gelen ilim ve tefekkür erbabı işitilenle yetinmeyip dilbilim, tefekkür ve idrak yetisini de kullanarak; diğer bir ifade ile Tefsir ve Te'vil yöntemlerine işlerlik kazandırarak Kur'an'ı kendi ilmî dirâyetleriyle tefsir etmiş ve etmektedirler. Böylece tefsir tarihinde *Tefsir bi'r-Rivaye* ve *Tefsir bi'd-Dirâye* adında iki tefsir geleneği ortaya çıkmıştır:

C. Tefsir Çeşitleri

a. Rivâyet Tefsirleri

“Tefsir bi'r-Rivaye” adı verilen ve Kur'an'ı Kur'an ile, Kur'an'ı Sünnet ile ve Kur'an'ı Sahabe, Tabiun ve sonra gelen ilim adamlarının görüş ve tespitleri ile tefsir etmektir. Buna “Rivâyet Tefsiri” de denir. Bu nevi tefsirlerde rivâyetler esastır; mâna çoğunlukla lafza değil bu rivâyetlere tabidir. Çünkü “Sünnet Kur'an'a kadidir...”

b. Dirâyet Tefsirleri

“Tefsir bi'd-Dirâye”, yani müfessirin ilmî gücü ve yetkinliği ile yapılan tefsirdir. Buna “Dirâyet Tefsiri” de denir. Bu çeşit tefsirlerde ise Kur'an, öncelikle dil ve Kur'an bütünlüğü göz önünde bulundurularak tefsir edilir ve Başta Sahih Sünnet olmak üzere, rivâyetlerden de destek alınır.

Şunu da açıklıkla belirtmeliyiz ki, başlangıçtan bu güne dek, tariflerde belirtilen şekliyle, ne dirâyetten âri/soyut başlı başına bir rivâyet tefsiri ne de rivâyetten âri bir dirâyet tefsirine örnek göstermek mümkündür. Daha açık bir ifade ile söylemek gerekirse, tamamen “Kur'an'ı Kur'an ile, Kur'an'ı Sünnet ile ve Kur'an'ı Sahabe ve Tâbiûndan gelen rivâyet ile...” tefsir etmiş ve kendi tefsir bilgi ve bilincini müdahil etmemiş bir müfessir ve tefsir göstermek mümkün değildir. Sözgelimi rivâyet tefsirlerinin prototipi sayılabilecek olan Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*, İbn Kesîr'in *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm* ve Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-Mensûr* adlı tefsirlerinde önceliğin dirâyete verildiğini her dikkatli ilim adamı görebilir... Mesela Taberî ve İbn Kesîr, mâna bütünlüğünü göz önünde bulundurarak önce paragraf halinde ele aldıkları âyet veya âyetlere kendi anladıkları mânayı verirler. Sonra –“Bizim burada söyle-

diğimizin bir benzerini de...” diyerek- o mânayı destekleyen âyet, hadis ve sahabe görüşlerini alt alta sıralarlar. Sonra da âyetten anlaşılabilir diğler mânaları ve onların dayandıkları rivâyetleri peş peşe sıralarlar... Aynı sözü rahatlıkla dirâyet tefsirleri için de söyleyebiliriz... Söylemek istediğimiz şudur: *İlhâdî Tefsirler* hariç, Tefsir ve Te’vil Usûlü/Metodu, tüm müfessirlerin ittifakla kullandıkları ve hiçbir zaman göz ardı edemeyecekleri esas olduğu gibi, tefsirde Kur’an’ı, Sünnet’i ve Sahabenin âyetler hakkındaki bilgi ve görgülerini göz ardı etmemek de esastır. Her iki tefsir çeşidinde de Tabiiun ve sonra gelen ilim adamlarının görüşleri de göz önünde bulundurulmuştur. Rivâyet ve Dirâyet Tefsirinde tercih ise, İmam Gazâlî’nin de işaret ettiği gibi, şahsa, belki de ilmî yetkinliğe bağlıdır.

Gazâlî, “Rasulullah (s.a.s.) ve Sahabeden (r.a.) nakledilenden başka Kur’an tefsir edilemez”,²³ “Kim Kur’an’ı kendi reyî ile tefsir ederse cehennemdeki yerine hazırlansın!”²⁴ gibi rivâyetleri, Allah’ın kelâmını anlamaya mani kabul etmiş²⁵ ve demiştir ki: “Eğer bu görüş doğru kabul ediliyorsa, bunu kabul eden kimse, tefsirle sadece ‘nakledilen tefsirleri korumak’ mânasını anlamış olur ki, o kişi bu anlayışıyla kendi kapasitesini ortaya koymuş olur. Fakat o şahsın, başkalarını kendi derecesine düşürmeye hakkı yoktur...”²⁶ Bu ifadesiyle Gazâlî, tefsirde yalnız rivâyete dayalı tefsir düşüncesine karşı çıkmış ve bununla sınırlandırılmaması gerektiğini açıkça ortaya koymuştur.

Kanaatimizce, Gazâlî’nin kastettiği ve taraftarı olduğu tefsir, sonradan adlandırılan “Tefsir bi’l-Dirâye”dir. Her ne kadar re’y ile tefsir hakkında bir takım maksadı aşan veya sipekülatif yorumlara sebep olan görüşler ileri sürülmüş olsa da Gazâlî vb. ilim adamları bu rivâyetleri ya tamamen reddetmiş veya makul bir te’vil ile tefsire mani görmemişlerdir.²⁷

Gazâlî bu düşüncesine gerekçe olarak şunları söylemiştir: Hz. Peygamber, “Muhakkak ki Kur’an’ın bir zahiri, bir batını, bir haddi, bir de matlaı

²³ Gazâlî, *İhya*, 1/290; Ayrıca bk. Hüseyin ez-Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Müfessirün*, 1/257.

²⁴ Tirmizî, *Tefsir*, 1/157; Gazâlî, *İhya*, 1/290.

²⁵ Gazâlî diyor ki, “Rasulullah ve Sahabenin bu sözlerinden maksat ya nakil ve işitilenle yetinilecek; kendi hür ve müstakil anlayışıyla hiç kimse Kur’an’a mâna veremeyecek, anlamı kast edilmiştir veya bu hadis ve sözlerin başka bir anlamı olmalıdır. Gazâlî, *İhya*, 1/291)

²⁶ bk. Gazâlî, *İhya*, 1/290; Duman, M. Zeki, “İmam Gazâlî’nin Tefsir Anlayışı, Metodu ve Tefsiri”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri, Sayı: 6, Yıl: 1989, s. 64’den naklen).

²⁷ bk. Duman, M. Zeki, *İmam Gazâlî’nin Tefsir Anlayışı, Metodu ve Tefsiri*, s. 63-67.

vardır...” hadisiyle Kur’an’ın tefekkür edilip anlaşılması gereken batını mânalarının olduğunu belirtmiştir. “Kur’an’ı okuyun ve onu size yabancı gelen garip lafızlarını araştırın/anlamaya çalışın”; “Kur’an’ın i’rabını yapın...” gibi hadisleriyle de Kur’an’ı, nakle dayalı tefsirlerin dışında da âyetleri anlamaya teşvik etmiştir.²⁸

Kaldı ki Hz. Peygamber’in, baştan sonuna kadar Kur’an’ı âyet âyet tefsir etmediği bilinmektedir. Sahabenin böyle bir tefsire ihtiyaç duymadığı da malumdur. Çünkü: 1. Kur’an Sahabenin kendi diliyle nâzil olmuş ve yaşadıkları zaman ve zemin içerisinde inzali tamamlanmıştır... Tabiiun ise, Sahabenin eğitip yetiştirdiği öğrencileridir... 2. Sahabe ve Tabiun’dan nakledilen tefsire bakıldığı zaman, bunların büyük çoğunluğunun kendi anlayışları olduğu görülecektir. Yani onlar, çoğunlukla, Allah bize bu âyeti şöyle açıkladı veya bu âyet Kur’an’da şöyle tefsir ediliyor yahut Rasulullah’a sorduk bu âyetleri bize şöyle izah etti dememişlerdir. Sahabe tefsirinde böylesi sözler bulunsa da bunlar Kur’an’ın tamamını kapsayacak miktarda değildir; sayıları çok azdır. Çoğunlukla sahabe âyetten anladığını veya nüzul sebebini açıklamıştır...

Rasulullah’ın tefsir ettiği âyet sayısının “on yedi” ile sınırlandırılması da bize makul ve mantıklı gelmemektedir. Zira Kur’an hem Rasulullah’ın hem de Sahabenin iman, ahlâk, ibadetler, âdet ve davranış biçimlerini vs. değiştirmiş yeni bir İslâmî hayat tarzı ortaya koymuş ilahî bir Kitaptır. Bunların hepsi de Kur’an’ın yaşanan hayat ile tefsirinden başka bir şey değildir. O halde Hz. Aişe’den nakledilen: “Rasulullah (s.a.s.), Kur’an’dan Cibril’in kendisine öğrettiği sayılı âyetlerden başkasını tefsir etmemiştir.”²⁹ sözü nasıl doğrulanabilir? Demek istediğimiz şudur, Gazâlî’nin de söylediği gibi, “Sahabe de (çoğunlukla) kendi görüş ve düşüncelerine göre/rey ile âyetleri tefsir etmişlerdir.”³⁰ Onlar da “Tefsir bi’d-Dirâye” yöntemini, çok sık olmasa da kullanmakta idiler.

Ayrıca Rasulullah (s.a.s.) İbn Abbâs’a (r.a.) dua etmişti: “Allahım, onu dinde fakih kıl ve ona te’vili öğret.” Gazâlî diyor ki: “Eğer tefsir de tenzil gibi işitmekle olması gerekseydi, Hz. Peygamber’in böyle bir duasının ne anlamı kalırdı?”³¹

²⁸ Gazâlî, *İhya*, 1/291.

²⁹ bk. Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/36-39.

³⁰ Gazâlî, *İhya*, 1/291.

³¹ Gazâlî, *İhya*, 1/292.

“Bir kısım âyetler de vardır ki, ancak ya Rasulullah’dan (s.a.s.) yapılan tefsir ile veya sahabenin nüzul sebebini ve görüşünü belirtmesi ile anlaşılabilir; salt Dil Bilimine dayalı olarak o âyete mâna vermekle Allah’ın muradını anlamak pek mümkün olmaz...”³²

Tekrar olacak ama, gerçek şu ki, dirâyet yöntemiyle yapılan tefsirlerde de Kur’an’ın Kur’an, Sünnet ve Sahabenin görüşü ile tefsiri esastır. Tahkik ehli hiçbir müfessir bunları göz ardı etmez ve edilmemiştir de. Sadece Ebû Hanîfe gibi seçkin ilim erbabı, Kur’an’ın Kur’an ve Sahih Sünnet ile tefsiri için ‘başım, gözüm üstünde yeri vardır,’ derken Sahabe ve Tabiilerin âyetle ilgili görüşleri hakkında seçici davranacaklarını söylemişlerdir.³³

Sonuç olarak deriz ki, gerek rivâyete dayalı gerekse dirâyete dayalı tefsirler, salt rivaeyet veya sırf dil ve idrak gücü ile yapılan tefsirler değildirler. Âyetteki murat mânayı idrakte esas olan tarihî ve kültürel arka plan ve özel nüzul sebebi gibi âyetin indirildiği zaman ve zeminle ilgili bilgilere yahut da Rasulullah’ın ve sahabenin beyanına ihtiyaç duyulan âyetlerin tefsirinde rivâyet göz ardı edilemez. Fakat âyetin ruhunu kavramak ve yaşamak için tefekküre, hatta inceden inceye düşünmeye/tedebbüre ihtiyaç duyulan âyetlerde de dirâyet yöntemi reddedilemez...

Kanaatimizce âyetleri anlamada bu iki tefsir çeşidinden, birisinde rivâyetler esas alınırken, diğesinde öncelikle dil ve Kur’an/Sünnet bütünlüğü söz konusudur.

D. Tefsirde Temel İlkeler

Kur’an’ı tefsirde vazgeçilmez aslı iki metodu ve tefsir çeşitlerini belirledikten sonra, âyetleri tefsirde makul, mantıklı ve isabetli mânalara ulaşabilmek için göz ardı edilememesi gereken şu üç esastan da söz etmek mecburiyetindeyiz. Bunlar:

a. Tam Bir Kur’an Tasavvuru

Önemle belirtmeliyiz ki, *tefsir* ve *te’vil* metodu, ancak “hak,”³⁴ yani kendi özgün gerçekliğine uygun bir Kur’an tasavvuru ile müfessiri maksut mânaya

³² Gazalî, *İhya*, 1/292.

³³ bk. Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, 1/129; Menna' Halil el-Kattân, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, s. 339.

³⁴ “Biz onu hak (aslı hüviyeti) ile indirdik o da hak olarak (aslı hüviyetini koruyarak) inmiştir.” (İsrâ, 17/105)

ulaştırır. Noksan veya yanlış bir Kur'an telakkisi ile Kur'an'ı doğru anlamak mümkün değildir. Bugüne kadar üzerinde ittifak edilen Kur'an tarifi şudur:

“Kur'an: Peygamberimize inzal buyurulan, tevâtüren nakledilen, mushaflarda yazılı bulunan ve tilâvetiyle taabbüd olunan kelâm-ı mu'ciz ve nazm-ı celildir.”³⁵

İsmail Cerrahoğlu da Kur'an'ı şöyle tarif etmiştir: “Cebrâil vasıtasıyla, Hz. Peygamber'e vahy yolu ile indirilmiş, mushaflarda yazılmış, tilâvetiyle taabbüd olunan, kendine has özellikleri ihtiva eden Allah kelâmıdır.”³⁶

Kur'an tasavvuruna gelince:

Yüce Mevla: “Biz onu hak (aslî hüviyeti) ile indirdik o da hak olarak (aslî hüviyetini koruyarak) inmiştir” (İsrâ, 17/105) buyuruyor. Kur'an'dan edindiğimiz bilgiye göre, Levh-i Mahfûz'da³⁷ soyut halde bulunan Kelâmullah, oradan sadece Allah'ın dilediği ve izin verdiği zaman dilimlerinde, tertemiz ve çok değerli yazıcı elçiler/sefere eliyle, korunup yüceltilen kıymetli sahifelere istinsah yoluyla alınıp Cibril'e veya doğrudan doğruya peygamberlere intikal ettirilmiştir.³⁸ Yapmış olduğumuz uzun ve titiz bir çalışmanın sonunda edindiğimiz kanaate göre Levh-i Mahfûz, Cenab-ı Allah'ın sonsuz ve sınırsız/ezelî, ebedî ilminin yaratılmışlar âlemine bakan yönünün sembolik bir ifadesidir.³⁹ Onun gerçek mahiyetini ve hakikatini ihata etmek beşer için imkansızdır. Âyete'l-Kürsî'de de belirtildiği üzere, ancak Allah'ın dilediği ve izin verdiği kadarına erişmek mümkündür.⁴⁰

Cibril de⁴¹ kendisine intikal eden her pasajı, yine Allah'ın izin ve iradesiyle, yaklaşık yirmi üç yılda,⁴² Arap dili ile⁴³ lafız, nazım, mâna, beyân⁴⁴ halin-

³⁵ Keskioglu, Osman, *Nüzulünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1989, s. 79.

³⁶ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir tarihi I*, Fecr Yayınları, Ankara, 1996, s. 11.

³⁷ Abese, 80/13-16.

³⁸ Geniş bilgi için bk. Duman, M. Zeki, “Levh-i Mahfûz ve Kur'an”, *Marife*, Yıl: 8, Sayı: 1, Bahar 2008, s. 9-44; Duman, M. Zeki, “Kelâmullah'ın Levh-i Mahfûz'dan Cibril'e İntikali ve Hz. Peygamber'e İnzali”, *Marife*, 2009., s. 9-44.

³⁹ Büruc, 85/21, 22.

⁴⁰ Bakara, 2/255.

⁴¹ bk. Bakara, 2/97, 98; Nisâ, 4/166; Nahl, 16/102; Şuarâ, 26/192, 193; Kadr, 97/4.

⁴² İsrâ, 17/106.

⁴³ Şuarâ, 26/195.

⁴⁴ ‘Beyan’dan kastımız, “Acelenden dolayı ‘Kur'an’ı’ (Tâhâ, 20/114) okumak için dilini oynatma! Hiç şüphən olmasın ki, onu ‘senin kalbin’de (Şuarâ, 26/194) cem

de; bölüm bölüm Hz. Muhammed'in kalbine/hafızasına,⁴⁵ okuyarak inzal etmiştir.⁴⁶ Allah'ın elçisi Hz. Muhammed de –Yüce Allah istemediği sürece unutulmamak kaydıyla⁴⁷– kalbine Arapça bir lisan ile *lafız*, *nazım*, *mâna* ve *beyan* halinde inzal edilen pasaj ve âyetleri, en ufak bir tasarrufta bulunmaksızın, derhal çevresindeki insanlara olduğu gibi tebliğ etmiştir. O sebeple Kur'an "hak"tır ve gerçek Kelâmullah'tır, tüm vasıflarıyla "mu'ciz"⁴⁸ bir kelâmdır.

Allah'ın Resulünün tebliği ettiği âyetler, günü gününe –bilgi, iman, ahlâk, ibret dolu kıssa ve amel olarak– hem sahabenin belleğine yerleşmiş hem hayatına intikal etmiş hem de vahiy kâtipleri tarafından yazıya geçirilmiştir. Rasulullah'ın vefatından sonra ise, Hz. Ebû Bekir döneminde İmam Mus-haf'ta cem'edilmiş olan Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Osman döneminde istinsah yoluyla çoğaltılarak çeşitli ilim merkezlerine gönderilmiştir. Nesilden nesle tevâtür yoluyla nakledilen Kelâm-ı Kadîm, Yüce Allah'ın muhafazası altında⁴⁹ ve bozulmaksızın günümüze kadar gelmiştir. O, başlangıçtan itibaren kendisiyle taabbüd/ibadet edilmekte olan mu'ciz bir kelâmdır ve Rasulullah'ın (s.a.s.) ebedî tek mucizesidir.

---

etmek ve okumak/okutturmak' (A'lâ, 87/6) Bize aittir; Biz onu okuduğumuzda sen onun okunuşunu takip et/dinle! Sonra onu sana **beyan** etmek de Bizim işimizdir." (Kiyâme, 75/16-19) âyetindeki 'beyan'dır. Burada iki mâna kast edilmiş olabilir: Birincisi, her bir pasajın inzali/vahyi esnasında Cebrâil, Levh-i Mahfûz'da Arap dili ile soyut halde bulunan âyetleri, Allah'ın izni ve iradesi ile alıp okuyarak Hz. Peygamber'in kalbine lafız ve mâna olarak ilka ederken, müfred ya da terkip halindeki kelimeler ve kavramlar; kast edilen hakiki ya da mecazi mânalar; teşbih, temsil ve deyimler... varsa, uygulamaya yönelik izahlarıyla birlikte anlaşılması gereken mâna halinde peygambere idrak ettirilmiş/kavratılmış olabilir. Tıpkı Allah'ın, "*ve alleme âdeme'l-esmâe külleha*" (Bakara, 2/31) âyetinde Âdem'e tüm isimleri müsemmalarıyla birlikte öğrettiği gibi... İkincisi, bilahare nâzil olacak müfessir/mübeyyin âyetlerle veya Cebrâil vasıtasıyla bir kısım âyetlerin izahı Peygamber'e öğretilmiş de olabilir. Bizce ikisi de mümkündür. Bu yüzden Hz. Peygamber'in âyeti tefsir sadedinde yaptığı sözlü ya da fiili açıklamalar, inzal edilen Kur'an'ın lafzından değil, ama mâna bütünlüğüne dâhil beyan olarak kabul edilmelidir. Rasulullah'ın (s.a.s.); "Bana Kur'an ve bir de onun misli verildi" hadisinin de birinci görüşü desteklediği kanaatindeyiz.

⁴⁵ Şuarâ, 26/192-195.

⁴⁶ bk. Kiyâme, 75/16-19.

⁴⁷ A'lâ, 87/

⁴⁸ *Mu'ciz*, bir mislini veya dengini yapmaktan insanları ve cinleri aciz bırakan anlamındadır.

⁴⁹ Hicr, 15/9.

Kur'an'ın tarifi ve tasavvurunu niteleyen bu özelliklerden herhangi birisi eksik olursa o, Kur'an değildir. Sözgelimi, en son Peygamber Hz. Muhammed'e inzal edilmeyen veya Rasulullah'a inzal edildiğinde şüphe bulunan hiçbir metin Kur'an değildir. Arapça olmayan bir metin, ondan alınmış da olsa, Kur'an değildir. Yalnız mâna da Kur'an değildir. Lafzı ve nazmı Rasulullah'a ait olan da Kur'an sayılmamaktadır. Hz. Ebû Bekir'in cem ettirdiği İmam Mushaf'ta bulunmayan da Kur'an değildir... O sebeple Kur'an Hz. Peygamber'e mâna olarak inzal edilmiştir. Onu Hz. Muhammed Arap dili ile kendisi nazma döktü... vb. sözler Kur'an'ın "hak" vasfına ve "*Biz onu hak ile indirdik o da hak olarak inmiştir*" (İsrâ, 17/105) âyetine aykırıdır. Bu ve benzeri düşünceler bir müfessir için Kur'an Tasavvuru konusunda önemli ve aslı zaafiyetten başka bir şey değildir.

b. Niyet/Yaklaşım

Kur'an'daki ifadesiyle "*İlimde derinleşmiş/rasih olanlar*"⁵⁰ yani başta Arap Dili ve Belâgati olmak üzere, Levh-i Mahfûz'dan itibaren Kur'an tarihi, Nüzul süreçleri, Kur'an İlimleri, Kur'an Bilgisi ve Tefsir Metodolojisi bilgilerine sahip olanlar... Sırf, Kelâmullah'ın söylediği veya söylemek istediği gerçek ve hakikatleri anlamak, yaşamak ve yaşanabilir bir bilgiye dönüştürmek amacıyla ona yönelen ilim adamları gerçek müfessirlerdir. Onlar Kelâmullah'ı doğru anlama ehliyetine sahiptirler... Böyle bir alt yapıya ve halis niyete sahip olan her müfessire, Cenab-ı Allah'ın da ilim, iz'an ve idrak bahşedeceği umulur...

Asıl amaç, âyet veya âyetler bütünlüğü içerisinde, tarihi bağlamları da göz önünde bulundurularak *Kur'an'ı doğru anlamak ve anlaşılabilir, hayata uygulanabilir bir bilgiye dönüştürmek olmalıdır*. Fert ve toplum halinde çağdaş İslâm'ı yaşamak, sosyal ve siyasi hayata bilgi sunmak, fikir sunmak, engin ufuklar açmak olmalıdır. "Kelâmullah"ı, doğru anlamaktan amaç ise, metinsel ve tarihsel bağlamlarını göz önünde bulundurarak âyette kastedilen mânayı tespit etmek; mümkün mertebe âyetin ruhunu, hedefini keşfedip beşerî takat ölçüsünce murad-ı ilahîyi kavramaya çalışmak; Hak ve hakikat bilincine erişmek olmalıdır...

Kalpteki apaçık fitne arzusu, zihinsel ve toplumsal tutkular, şartlanmışlık derecesindeki batıl inançlar, saplantı hâline gelmiş önyargılar, savunulan fikirler, âyetlerdeki hakikatleri görmeye engel teşkil eden mezhep taassubu... müfessirin kalbindeki hakikatleri görmeye mani "zeyğ"ler, yani haktan ve

⁵⁰ Âl-i İmrân, 3/7.

hakikatten bile bile sapma meylidir. Bu tür yaklaşımlarla âyetleri tefsir etmeye kalkışmak şahsı maksadını aşan mânalara ve İslâm dışı yorumlara götürebilir... Âyetlere, sadece tek bir perspektiften bakıp başka açılardan da bakılabileceğinin düşünülmemesi de⁵¹ tefsirde amaca ulaşmaya mani yaklaşım bozukluklarındandır. Bilinmelidir ki, “Şahsî görüşlerini Kur’an’ın getirdiklerini anlamada ölçü kabul eden ve lafızda açık olan mânayı terk edip, Kur’an’ı kendi görüşüne uygun düşecek şekilde açıklayan”⁵² kimseler de Kur’an’daki hakikate erişemezler. Çünkü İmam Mâtürîdî’nin ifâdesiyle, “Dil kurallarını, âyetin siyak ve sibakını, sosyal ve tarihî gerçekleri hesaba katmamak, mânayı istenilen tarafa çekme ve maksadını aşacak şekilde te’vil etme yanlışlığından başka bir şey olamaz.”⁵³ Yani, Allah’ın Kelâmı’nı tefsirde hiçbir ilke tanımayan, siyasî, hukukî, sosyal ve bireysel inanç ve menfaati sebebiyle mutlak doğru kabul edip taviz vermeyi düşünmediği ön kabullerini esas alan ve Kur’an’a öyle yaklaşanlar için sorumluluk adına söylenecek hiçbir söz yoktur. Onlar, Hz. Peygamber’in de işaret buyurduğu gibi, “Kalplerinde sapkınlığa meyli olan o kimselerden olmalıydılar...”⁵⁴

Bu derece idrak ve basiretten yoksun kimselerin Kur’an karşısındaki duruşları/niyetleri için Allah Teala “zeyğ” tabiri kullanmıştır.

Zeyğ: sapıklık, sapıklığa meyilli olma hali ve sapma anlamlarına gelmektedir. Kalplerinde batıla meyil olanlar hakkında Allah’ın sözü şudur:

“Sana Kitap’ı indiren O’dur. Onun bir kısım âyetleri “muhkem”dir; Kitap’ın aslını onlar teşkil ederler; diğerleriyse “müteşâbih”tirler! **Kalplerinde eğrilik/zeyğ bulunanlar, fitne çıkartmak ve arzularına göre te’vilini yapmak amacıyla onun “müteşâbih”lerinin ardına düşerler. Oysa onların “te’vil”ini Allah’tan başkası bilemez!** İlimde derinleşmiş olanlar: “Biz onlara iman ettik,

⁵¹ Ebü’l-Derdâ demiştir ki: “Kişi Kur’an’a birkaç yönden mâna vermedikçe, ondan murat edilen mânayı anlayamaz.” (bk. Gazâlî, *İhya*, 1/291’den.)

⁵² Kâfiyecî, *Kitâbü’t-Teysir fî Kavâ’idi İlmi’t-Tefsir*, s. 8. İmam Gazâlî de böyle bir tefsiri “âyeti tahrif” olarak değerlendirmiş ve şöyle demiştir: “Şahsın gönlünün benimsediği ve sırf bu yüzden kabul edilmesini istediği bir görüşü vardır. Bu şahıs, görüşünde haklı olduğunu ispat edebilmek için Kur’an’a müracaat etmiş ve lafzında muhtemel olmayan mânalarla âyetleri görüşüne delil olarak kullanmıştır. Gerçek şu ki âyetin onun fikri ile yakından ve uzaktan hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır. Böylece o şahıs, âyeti tahrif etmiştir. (bk. Gazâlî, *İhya*, 1/292)

⁵³ bk. İmam Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-Sünne*, vr. 584a (Talip Özdeş, *İmam Mâtürîdî’nin ‘Te’vilâtü Ehli’s-Sünne’ Adlı Eserinin Tefsir Metodolojisi Açısından Tahlil ve Tanıtımı*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Kayseri, 1997, s. 97)

⁵⁴ krş. *Buhârî*, Tefsir, 3, 1.

hepsi de Rabb'imiz'in katındandır.” derler. Bunu, ancak akılselim sahipleri düşünürler!” (Âl-i İmrân, 3/7)

Âyetten anlaşıldığına göre, Kur'an'a yaklaşım ve te'vil konusunda “*Kalplerinde sapma olanlar...*” ifadesi, lafzı ve ruhu itibarıyla şu üç duruş/niyet sahibi kimseyi kapsamaktadır:

1. Bu âyetlerin nüzulüne sebep olanlar ve benzerleri. Bunlar, “*Meryem oğlu İsa Mesîh Allah'ın elçisi, ona ilka ettiği kelimesi ve O'ndan bir ruhtur*” (Nisâ, 4/171) âyetini, ön yargıdan öte batıl inançlarına dayalı olarak “İsa Allah'ın oğludur.” anlamında te'vil etmişlerdir! Bunların kalplerindeki zeyğ, haktan batıla sapma anlamında küfür, te'villeri ise batıldır.⁵⁵

11. Âyetin metnini, delalet ettiği mânâyı ve ruhunu iyice tetkik edip düşünmeksizin, bağlı buldukları siyasî görüşün veya mezhebin fikrini esas alıp âyeti ona göre yorumlayan ciddiyetten uzak, dikkatsiz ilim adamlarıdır. Eğer bunların yorumlarının indirildiği zaman ve zemin de dâhil; dil, siyak sibak ve Kur'an bütünlüğü açısından âyetin delalet ettiği mâna ile hiçbir ilişkisi yoksa ve âyetin lafzından veya elde edilen mânasından o anlamın çıkarılması mümkün değilse, bu yorum da âyetin lafzındaki hakikî mânadan sapma anlamında zeyğ olarak nitelendirilebilir. Sözgelimi, Fetih sûresindeki “*Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir.*”⁵⁶ Âyetinde geçen “*Allah'ın eli...*” sözünü, ‘Allah'ın gücüdür.’ anlamında te'vil edip “Allah'ın kendisi için Kur'an'da ispat ettiğini nefyetmek...”⁵⁷ Şûrâ sûresindeki “*ille'l-meveddete fi'l-kurbâ*”⁵⁸

⁵⁵ Nakledildiğine göre, bu âyetler Necran'dan Medine'ye gelen bir heyet ile Rasulullah (s.a.s.) arasında geçen bir tartışma üzerine indirilmiştir. Rasulullah onları İslâm'a davet edince heyet adına konuşan Abdülmesih adındaki zat: “Biz senden önce İslâm'a girmiştik.” dedi. Rasulullah: “Fakat siz, ‘İsa Allah'ın oğludur.’ demekle dinden çıktınız.” dediğinde Abdülmesih: “Eğer İsa Allah'ın oğlu değilse, o takdirde onun babası kimdir?” dedi ve bunun üzerine aralarında sorulu cevaplı uzun bir tartışma geçti. Heyetin lideri sonunda şu sözü söyledi: “Sen, İsa'nın ‘Allah'ın kelimesi ve O'ndan bir ruh’ olduğuna inanıyor musun?” Rasulullah: “Evet, ‘Meryem oğlu İsa Mesîh Allah'ın elçisi, ona ilka ettiği kelimesi ve O'ndan bir ruhtur.’” (Nisâ, 4/171) deyince o zat, beklediği cevabı almış olduğu izlenimini vererek: “Tamam, bu kadarı bizim için kâfidir...” dedi ve tartışmayı kendince sona erdirmiş oldu (bk. Vâhidî, *Eshabu'n-Nüzul*, s. 53; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 2/107 vd.; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 2/4 vd.). Anlaşıyor ki bu düşüncede olan Hıristiyanlar, Allah'ın - Haşa! - Hz. İsa'nın gerçek babası, İsa'nın da O'nun oğlu olduğuna inanmaktadırlar ve âyeti de bu mânada te'vil etmektedirler (Âyet ve tefsiri hakkında geniş bilgi için bk. Duman, Mehmet Zeki, *Beyânü'l-Hak*, 3/198-201.)

⁵⁶ Fetih, 48/10.

⁵⁷ Krş Ebû Hanife, *el-Fıkhü'l-Ekber*, s. 71, 72.

âyetini “Ehl-i Beyt Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin sevgisi”ne tahsis etmek de bu kabil yorumlardan sayılır... Çünkü, aşağıda açıklanacağı üzere, âyetlerde Allah’ın muradı onlar değildir...

iii. Kesin bilgiye dayanmayan tahminlerini veya menfaate dayalı düşüncelerini yahut da nefislerini tatmin amacıyla öne çıkan enanîyetlerini/ benliklerini esas alıp âyeti o maksatla te’vil eden/kullanan basiretsiz kimselerdir. Buna misal ise, televizyonlarda Alevî Sünnî meselesi tartışılırken sık sık gündeme getirilen şu hezeyandır: Biz Türk Alevîleri, cemevlerinde, kadın erkek birlikteliğinde, saz eşliğinde ve ayakta, halka halinde huşu içerisinde dönerek Kur’an’daki namaz emrini yerine getirmekteyiz, denilmektedir. Zannederim Hz. Ebû Bekir’in: “Ben bilmediğim halde Kur’an hakkında söz söylersem, hangi gök beni altında barındırır ve hangi yer beni sırtında taşır?” sözü bu maksatla söylenmiş hikmetli bir kelâmdır. Tabî ki son iki şıktakileri, küfür ile itham etmek taraftarı değiliz... Ama her ne kadar Zemahşeri, “İnsanları, dinlerinde fitneye düşürüp haktan saptırma arzusuyla...” (Zemahşerî, *Keşşâf*, I/413) şartını koşmuşsa da, yaptıklarına bakınca, böylesi kimselerin -Allah esirgesin- şu ve benzeri daha birçok âyetlerin muhatapları olmalarından korkarız:

“De ki: “Benim Rabb’im sadece açık ve gizli bütün aşırılıkları; günâh işlemeyi, haksız yere taşkınlığı, hakkında açık bir delil indirmedığı şeyi Allah’a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.”⁵⁹

“Allah adına yalan uyduran veya O’nun âyetlerini yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir!”⁶⁰

“... Bilgisizce insanları doğru yoldan saptırmak için yalan uydurup Allah’a isnat eden kimseden daha zalimi olamaz! Allah, zalim kimseleri asla muvaffak kılmaz.”⁶¹

Biz, *Beyânü'l-Hak (Kur’an-ı Kerim’in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)* adlı tefsirimizi yazarken, bu üç hususa özellikle dikkat ettik... Yanılıp da zeyg’e düşmemek ve âyetlere isabetli mânalar verebilmek için tefsirde uyulması elzem olan ön

⁵⁸ Şûrâ, 42/23.

⁵⁹ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ (A’râf, 7/33)

⁶⁰ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ (En`âm, 6/21)

⁶¹ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (En`âm, 6/144)

şartlar ve prensipleri/ilkeleri belirledik. Bizzat Kur'an'dan tespit edip çıkar-dığımız ve “Tefsirde Temel İlkeler” adını verdiğimiz bu prensipleri/bilinci her müfessir için gerekli gördük ve okuyucularımızla paylaşmak istedik. Bu sistemli ve prensipli çalışmamız sebebiyledir ki, Beyânü'l-Hakk'ı telif eder-ken bir kısım orijinal mânalar tespit ettiğimiz gibi, daha önceki anlama hatalarını da asgariye indirdiğimizi söyleyebiliriz. Aşağıda arz edeceğimiz “secavendler”deki yanlışlıklar da böyle bir titiz çalışma esnasındaki tespitle-rimizdir. Belirlediğimiz “Ön Şartlar” ve “Tefsirde Temel İlkeler”:

c. Murat Edilen Manayı Anlamada Ön Şartlar

1. Sağlıklı Bir Kur'an Telakkisi

Tam bir Kur'an tasavvuru oluşturup, sadece ona inanmadan, Kur'an'ı amacına uygun olarak anlamak ve çağlar ötesine taşımak bizce mümkün gözükmemektedir; çünkü Kur'an'a dayalı, sağlıklı, her bakımdan etkili ve geçerli dinî, ahlâkî, siyâsî ve sosyal tasavvurlar, ancak aslî hüviyetini koru-makta olan sağlıklı bir Kur'an tasavvuru ile gerçekleştirilebilir. Kanaatimizce, bugün İslâm dünyasında farklı İslâm anlayışlarından söz ediliyor olmasın-ın, Kur'ân-ı Kerîm'de yer almamasına rağmen, 'Kur'an diye bir kısım âhâd haberlere dayalı hükümlerin yürürlükte bulundurulmasının⁶² ve Müslüman-lar arasında İslâmî bir inanç ve düşünce birliğinin vücut bulmamasının en önemli nedenlerinden birisi, aslî hüviyetini/"Hakk" koruyan ve tüm Müslü-manlarca benimsenen bir Kur'an tasavvurunun henüz oluşturulmamış olmasıdır. Özet hâlinde belirtmek gerekirse Müslümanlar şu özelliklere sahip bir Kur'an üzerinde ittifak etmelidirler:

Kur'ân-ı Kerîm, ilk muhataplarından itibaren tüm insanlar;⁶³ özellikle de Allah'a karşı gelmekten titizlikle sakınan gerçek müminler/muttakiler için⁶⁴ indirilmiş evrensel bir yol gösterici, ilahî bir rehberdir. O da tüm yaratılmış-lar ve kıyamete kadar daha nice yaratılacaklar gibi somut evrenin bir projesi niteliğindeki soyut evrenin; Kur'an'daki adıyla “Ümmü'l-kitab"ın; İslâmî literatürdeki adıyla da “Levh-i Mahfûz"un “...Hakk olarak (aslî hüviyetini

⁶² Mesela; *recm* ve *rada'* (evlenmede süt emme yoluyla haram olma) hakkındaki hükümler, Kur'an'da yer almamalarına rağmen, *metni mensuh hükmü baki âyetler(!)* bağlamında Kur'an'a dayandırılmaktadırlar. Neshin her çeşidi de aynı şekilde âhâd/mütevâtir olmayan haberlere dayalı malumdur. Kur'an gerçeğini yansı-tmayan malumat ve düşüncelerle sağlıklı bir Kur'an tasavvurunda söz edilemez.

⁶³ Sebe, 34/28.

⁶⁴ Bakara, 2/2.

koruyarak) indirilmiş.”⁶⁵ bir parçasıdır. Daha önceki sayfeler ve ilahî kitaplar gibi, Kur’an da yüce Mevlâ’nın Arş’tan Arz’a uzattığı sağlam bir ipidir/“Hablimetindir”.⁶⁶

Önceki ilahî kitaplardan farklı olarak Kur’ân-ı Kerîm, indirilmeğe başlandığı andan itibaren kıyamete dek, Allah’ın muhafazası altında olup⁶⁷ özgün varlığını korumaktadır.⁶⁸ Bu yüzden o, kısmen de olsa unutulma, değiştirilme, bozulma, metnine ilâve ve eksiltmeler yapma gibi tahrifatın her çeşidine karşı⁶⁹ bizzat Allah’ın muhafazası altında bulundurulmaktadır...⁷⁰

Yukarıda da değindiğimiz gibi, vahyin başlangıcından itibaren inzal edilen her pasaj, vahiy kâtipleri tarafından sahafelere yazılmış, Rasulullah’ın hane-i saadetlerinde muhafaza altına alınmış; Hz. Peygamber’in vefatından hemen sonra da – Hz. Ebû Bekir döneminde – bir komisyon tarafından cem edilip “Mushaf” haline dönüştürülmüştür. Hz. Osman döneminde beş nüsha halinde çoğaltılan Mushaf, bize gelinceye dek kuşaktan kuşağa tevâtür yoluyla nakledilmiştir...⁷¹ Nüzulüne başlandığı andan günümüze gelinceye kadar ona ne bir beşer sözü katılmış ne de ondan bir âyet düşürülmüştür. O’nun bu şekilde muhafazasının kıyamete kadar devam edeceği muhakkaktır.

“Arapça bir kur’an (okunan bir metin) olarak” indirildiği⁷² için Kur’ân-ı Kerîm, Arapça olan lafzı, o lisan ile okunan mu’ciz nazmı, o nazımın ihtiva ettiği mânası ile “Kelâmullah”tır. Elmalılı’nın da dediği gibi, “Kıraat/tilâvet olunan onun mânası değil, mânasını en belîğ surette ifade eden nazımdır.” Arapça ise, Kelâmullah’ın mânasına göre nazımın mu’ciz bir şekilde telif edildiği lafzını teşkil etmektedir. O sebeple Kur’ân-ı Kerîm, mâna, nazım, Arapça ve lafız ile birlikte insanlar için inzal edilmiş ilahî bir Kitaptır. Bu dört unsurdan birinin olmadığı söz, ilahî vasfını korumadığı için “Kur’an” olamaz! Çünkü onun ilahîlik vasfı bu dört unsurun hepsine nüfuz etmiş temel bir niteliktir. Mesela; her ikisi de hikmet’i içermesine rağmen, “Hadis” ile “Kur’an” arasındaki en belirgin fark, bizce buradadır. Onun yazıya geçi-

⁶⁵ İsrâ, 17/105.

⁶⁶ bk. Âl-i İmrân, 3/103.

⁶⁷ Hicr, 15/9.

⁶⁸ İsrâ, 17/105; Fussilet, 41/42.

⁶⁹ krş. Vakı’a, 56/77-80.

⁷⁰ krş. Hac, 22/52.

⁷¹ Yani Kur’an, aslı hüviyetiyle indirilmiş, o da aslı hüviyetiyle inmiştir. İsrâ, 17/105.

⁷² Yûsuf, 12/2.

rilmesi ve kitaplaşması da yine biri olmadan diğ erinin olması imkânsız; öncekilerin tabiriyle birbirinin lazım-ı gayr-ı müfarıkı olan nazım ve mânâ ilişkisinin bir sonucudur... Elbette Allah'ın ezeli kelâmının mânâsı herhangi bir lafza ve yazıya tahsis edilemez. Zaten Allah'ın, her peygambere kendi kavminin dili ile vahiy göndermiş⁷³ olması da bunun delilidir. Ancak ezeli ve gayr-ı mahlûk vasfı ile tanzim edilmiş olan lafzı mânâsının, mânâsı da lafzının aynası durumunda olan Nazm-ı Celil, indirilen lafızdan başka bir lisan ile tam olarak ne ifade edilebilir ne de başka bir dile tercümesi mümkündür. Kur'an'ın başka dillere, yalnız *tefsir* ve *te'vil* süreçlerine dayalı tafsilî/tefsiri tercümesi yapılabilir ve caiz olan da budur.⁷⁴ İşte bu yüzden, insanlar ve cinler bir araya gelseler bile Kur'an'ın bir mislini, hatta bir pasajının mislini dahi vücuda getiremezler.⁷⁵

2. Öznel Okunma

Kur'an-ı Kerim, indiriliş yöntemi, okunuş biçimi⁷⁶ ve yönlendirici etkisiyle köklü bir tarihî ve kültürel geçmişi olan ve tanıtıcı vasfı cehalet olarak bilinen çok tanrılı müşrik bir toplumdaki, tek Allah'a inanan ve bu inanca uygun bir ahlâkî, hukukî, siyasî ve sosyal düşünce ve yaşayış tarzı geliştirerek her yönden değişmiş gerçek mümin kimlik ve kişiliğine sahip fertlerden oluşmuş düzeyli bir toplumu, İslâm toplumunu çıkarmış etkileyici, yönlendirici ve değiştirici bir kitaptır. Hem de bütün baskılara, engellemelere, toplumdan dışlayıcı tavırlara ve çeşit çeşit işkencelere rağmen, âlemlerin Rabbi yüce Allah tarafından çağlar ötesine örnek gösterilen; aşırılıkları olmayan, *adalet vasfına* sahip/*vesat*, yeryüzünün en medeni⁷⁷ ve en hayırlı⁷⁸ toplumunu vücuda getiren bir kitap... Kur'an'ın mecazî bir ifadesiyle: “Konuştuğu zaman dağların yürüdüğü, yerkürenin baştan başa yarıldığı, ölümlerin dile gelip konuştuğu bir kur'an...” (bk. Ra`d, 13/31) Ona bugün, tanrı anlayışı başka, vahiy anlayışı başka, kutsal metin anlayışı başka olan Ehl-i Kitab'ın yahudi ve hıristiyanların, ellerindeki muharref Tevrat ve İncillere yaklaştıkları gibi tamamen nesnel bir yaklaşımla yaklaşılamaz! “Kutsal Metin” mua-

⁷³ İbrahim, 14/4.

⁷⁴ krş. Fussilet, 41/44.

⁷⁵ bk. Bakara, 2/23; Yünus, 10/38; Hüd, 11/13.

⁷⁶ “Biz onu, okuma parçaları (kur'an) hâlinde insanlara dura dura okuyasın diye (yaklaşık yirmi üç yılda pasajlar halinde) bölüm bölüm indirdik.” (İsrâ, 17/106)

⁷⁷ bk. Bakara, 2/143.

⁷⁸ Âl-i İmrân, 3/110.

melesi ona reva görülemez.

3. Âyetlerin Bağlamlarını Göz Ardı Etmeme

Sözlü her kelâm ve yazılı her metin, aynen olaylar gibi, mutlaka bir sebebe dayalı olarak zaman ve zemin içerisinde vücut bulmuştur. Hatta zaman ve zemin gerektirdiği için o kelâm sarf edilmiştir de denilebilir. Söz açık veya kapalı olsun, söylenmek istenen, ancak o sebep, zaman ve zemin ile sağlıklı bir biçimde irtibatı sağlandığı zaman doğru anlaşılabilir.

Levh-i Mahfûz'dan Hz. Muhammed'e inzal edilen her pasaj, evrensel niteliğiyle birlikte indirildiği zaman, mekân ve şartların arz ettiği ihtiyaca verilmiş ilahî bir cevaptır; Arş'ın Arz'a cevabıdır ve çoğunlukla arz, talep yöntemiyle indirilmiştir. Yüce Allah'ın ilm-i ezelisi sebebiyle arz da talep de Levh-i Mahfûz'da kayıtlıdır... O sebeple her âyetin oluşturduğu bir metin ve o metnin irtibatlı olduğu illet/gerekçe, tarihi ve kültürel bağlam/contexte vardır. O sebeple âyetler mutlaka metin içi ve metin dışı bağlamları gözetilerek anlaşılmalı çalışılmalıdır.

Âyetlerde Metin İçi Bağlam, kendi bütünlüğü ile birlikte âyetin öncesi ve sonrasıdır. Kapsamı ise, aşağıda açıklanacağı üzere, âyette murat edilen mânanın anlaşıldığı yere kadardır. Bu alan uzun veya kısa bir süre ile sınırlı olabileceği gibi Kur'an'ın bütünü de olabilir.

1. Âyetleri Metin İçi Bağlam/İç Bütünlükler Çerçevesinde Anlamaya Çalışma: Kur'an Allah kelâmıdır. Asırlardan beri münkirlerine meydan okunmasına rağmen, değil bir mislinin, on sûresinin bile; hatta bir sûresinin dahi benzeri vücuda getirilememiş mu'ciz bir kitaptır. Ondaki fesahat ve belâgat nice dilcileri susturmuş, nice edîbleri kendisine hayran bırakmıştır... İbn Arabî'nin de dediği gibi, "İlahî ilham eserin sadece muhtevasını değil tanzimini de tayin etmiştir." O sebeple onun iç ve dış tanzimindeki insicam, âyetler arasındaki ilahî ahenk pek çok hikmeti de bünyesinde taşımaktadır. "Birbirini takip eden ve aralarında hiçbir rabita yokmuş gibi gözükün âyetler arasında yakın bir alaka vardır. Oldukça gizli olan bu alakayı ancak âyetlerin öncesi ve sonrası ile birleştirebilecek bir nazara sahip, ehliullahtan yüksek mertebelere ulaşmış kişiler görebilirler."⁷⁹ Kur'an nazmını şekillendiren her harfin, her hareketin, her yazım şeklinin; her kelimenin, her terkinin, her cümlelerin ve çevresinde yer alan her âyetin, her pasajın bulunduğu yere özgü

⁷⁹ İbnü'l-Arabî, *Fütûhat* (syr.), 4/265; Çakmaklıoğlu, M. Mustafa, *İbn Arabî'de Ma'rifetin İfadesi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 74, 75'den naklen.

bir anlamı, bir hikmeti, bir illeti; hatta okunduğu zaman ses-söz armonisinde sağladığı emsalsiz bir ahengi vardır. Bu yüzden – şu âyet burada olmama-lydı... şeklindeki cahilce düşünceleri terk edip – Kur'an'ın metnine saygı göstermek gerekir. Nazmı bölmeden, bozmadan, ilave ve eksiltmeler yapmaksızın anlamaya çalışmak lazımdır. Her kelimeyi ve her âyeti de kendi bağlamında anlamak gerekir. Evrensel bir dil kaidesidir; “her kelime, ancak kendi bağlamında anlam kazanır.” Kur'an için de aynı kaide geçerlidir. Kelimeler kendi bağlamlarında anlam kazandıkları gibi her âyet, tarihi ve kültürel arka planıyla birlikte; (i) ya kendi bütünlüğü içerisinde, (ii) veya siyak-sibak (öncesi ve sonrası) bütünlüğü içerisinde, (iii) veya tematik paragraflar bütünlüğü dahilinde, (iv) veya Rasulullah'a bir vahiy halinde inzal edilen âyet ya da âyetler topluluğu (pasaj bütünlüğü) içerisinde makul bir anlam kazanır ve murat mâna olduğu düşünülebilir. Eğer bu dört adımda hala metinden murat edilen mâna anlaşılammış ise, (v) dinî telakki ve Sünnet de dahil Kur'an bütünlüğü içerisinde anlaşılmaya çalışılmalıdır. Metinden keşfedilen makul her mâna, mutlaka Kur'an'a ve pasajın indirildiği zaman ve zeminle birlikte Sahih Sünnete arz edilmeli; arz edildiği esaslardan müspet bir cevap alınmadığı takdirde hiç olmazsa Kur'an ile çelişmemek şartıyla, lafızdan elde edilen makul mânada karar kılınmalıdır.

O halde kelimeler metin içi bağlamlarında, âyetler ise, - tarihî ve kültürel bağlamları; varsa özel nüzul sebepleri de dahil zarf - mazruf ilişkisi içerisinde - öncelikle dil ve âyet bütünlüğü çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmalı. Murat edilen mâna açığa çıkmadıysa sırasıyla, siyak sibak bütünlüğü, olmadı metin tematik paragraflara bölünerek, o da olmadı pasaj bütünlüğü gözetilerek; yine de anlaşılmadıysa dinî telâkki ve Sünnet de göz önünde bulundurularak Kur'an bütünlüğü içerisinde anlaşılmaya çalışılmalıdır. Zira pek çok âyetin, siyak ve sibakıyla birlikte tamamı görülmeden; hatta pasaj bütünlüğü, gerekirse tarihî arka plânı ve sünnet de dahil Kur'an bütünlüğü göz önüne alınmadan maksadına uygun olarak anlaşıldığı söylenemez. Yani bir âyetin, müstakil olarak veya bölünerek yahut da içinden bir kısmı göz ardı edilerek veya metin dışı bağlamı dikkate alınmaksızın parçacı/atomize bir yaklaşımla okunması hâlinde, ondan maksadı aşan, hatta İslâm'ın ilkelerine aykırı mânaların bile ortaya çıkacağı bilinmelidir! Ayrıca, metin içi bağlam ve/veya tarihî/kültürel bağlam (metin dışı bağlam) göz önünde bulundurulduğu takdirde, o lafızdan elde edilemeyecek, diğer bir ifade ile o zarftan çıkmayacak veya o zarfa konulamayacak bir mâna âyete yüklenemez.

Bu beş bütünlük Kur'ân-ı Kerîm'i tefsirde önemli olduğu için her birisine âyetlerden örnekler vererek açıklamak istiyoruz.

“Her kelime, ancak kendi bağlamında anlam kazanır.”

Örnek:

Hidayet kelimesi Kur'an'da tam altı farklı anlamda kullanılmıştır ve bu farklı mânaları, ancak bağlamları tayin etmektedir. Bu hususta şu iki âyeti örnek verebiliriz:

وَأِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ / “...Kuşkusuz sen de insanları doğru yola iletirsin.”
(Şûrâ, 42/52)

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ / “Sen sevdiğin kimseyi hidayete erdiremezsin; sadece Allah dilediği kimseyi hidayete erdirir...”
(Kasas, 28/56)

Her iki âyette de hitap Rasulullah'adır (s.a.s.). Birisinde “le tehdi”: “...Kuşkusuz sen de insanları doğru yola iletirsin”; diğesinde ise “lâ tehdi”: “*Sen hidayete erdiremezsin...*” anlamındadır. Görülüyor ki âyetler arasında mâna yönünden tezat bulunmaktadır... Çözüm şudur: Birinci âyette *hidayet* yol göstermek, bilgilendirmek, irşat etmek; ikincisinde ise istemediği halde şahsın kalbine imanı koymak anlamındadır. Hz. Peygamber birinci mânada insanları aydınlatır; bilgilendirir, onlara yol gösterir, hakk'ı ve hakikati görmelerine delalet eder, gerçek mürşit ve muallim vasfına sahip bilge kişiler de öyle... ama istemeyen hiç kimseyi Allah'tan başkası mümin yapamaz. Tefsir esnasında eğer bu dilbilim gerçeği göz ardı edilecek olursa, âyetlere maksadı aşan mânalar, hatta yanlış mânaların yüklenmesi kaçınılmazdır.

“Âyeti Kendi Bütünlüğü İçerisinde Anlamaya Çalışma”

Bu konuda Bakara sûresinin 195 âyetini örnek verebiliriz.

Âyetin Metni ve Meali:

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ / “Allah yolunda (malınızı, canınızı... neniz varsa) harcayın ve kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın! İyilik yapın; çünkü Allah iyileri sever.” (Bakara, 2/195)

Ülkemizde Yeşilay haftası, Trafik haftası, Vereme karşı korunma... gibi haftalar münasebetiyle icra edilen toplantılarda yapılan konuşmalar, camilerde okunan hutbeler ve verilen vaazlarda bu âyetteki dört cümlecikten yalnız birisin *وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ* / “...kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın!” kısmı okunur ve hıfzussihha, yani hayatı/sağlığı korumanın Allah'ın emri olduğu anlatılır...

Oysa âyetin tamamı ve nüzul sebebi göz önünde bulundurulduğu zaman, söylenmek istenin asıl tehlikenin, hatta en büyük tehlikenin bu olmadığını görmekteyiz. Nakledildiğine göre, Emevîler devrinde Abdurrahman İbn Velid kumandasında bir İslâm ordusu Kostantiniye, yani İstanbulu kuşatma altına almıştı. Ebû Eyyüb el-Ensârî Hazretleri de bu ordu içerisinde bulunuyordu. Rumlar şehrin surlarına arkalarını dayamışlardı. O sırada Müslümanlardan bir zat kaledeki düşman üzerine açıktan hücum etmiş, bunu gören cemaatı İslâm: "mehmeh la ilahe illallah" şuna bak şuna, kendi eliyle kendini tehlikeye atıyor demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Ebû Eyyüb el-Ensârî, "Ey Müslümanlar, siz âyeti bu mânada te'vil ediyorsunuz. Oysa bu âyet, biz Ensar topluluğu hakkında nâzil olmuştur. Biz, nebiden gizli olarak kendi aramızda demiştik ki, Allah Peygamberine yardım ile dîn-i İslâm'ı galip getirdi. Artık biz ailemizin, mallarımızın başında durup onları ıslah ile meşgul olalım... Allah bu âyetlerini indirmek suretiyle bizi uyarılmıştı: Cihadı terk edip malları ıslah ile uğraşmanın, kişinin kendi eliyle kendisini tehlikeye atması olduğunu bildirmiştir. Anlaşıyor ki, o bu yüzden hiç durmaksızın cihada devam etmiştir. Nitekim İstanbul önlerinde şehit düşmüş ve orada defnedilmiştir.⁸⁰

Elmalılı Merhum der ki, Söz konusu şahıs bu âyette sözü edilen tehlikenin Allah yolunda malıyla canıyla cihadı terk etmek olduğunu söylemiştir. Nitekim âyetin siyaki ve sebep-i nüzûlü fi sebilillah (Allah yolunda) harb ü kıtalden (savaştan) ve o uğurda sarfı maldan kaçınmanın bir tehike olduğunu bize hatırlatmaktadır.⁸¹

Denilebilir ki, sağlığını korumamak da insanın kendi eliyle kendisini tehlikeye atması anlamına gelmez mi? Âyetin o bölümü umumi bir mânâ için kullanılamaz mı? Elbette... Zira "sebebin hususiliği hükmün umuma teşmil edilmesine mani değildir" kaidesi burada da geçerlidir. Ancak âyette Allah'ın söylediği mânâ bu değildir. Asıl olan âyetteki murat edilen mânâyı açığa çıkarmak ve asla göz ardı etmemektir...

Âyette malıyla, canıyla ve bütün varlığıyla Allah yolunda çaba sarf etmeye; cihada teşvik vardır. Yeryüzünde barışı korumak için, en üst düzeyde savaşa hazır olmak esastır. (bk. Enfâl, 8/60-62) Çünkü adalet vasfına sahip bir toplum bu görevi yapmazsa arkası gelmeyen savaşlar kaçınılmaz olur! Allah Teâlâ buyuruyor ki eğer Allah yolunda cihadı terk eder ve o yolda harcanması gerekenleri tam olarak harcamazsanız, mutlaka kendi elinizle

⁸⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 2/119.

⁸¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/701, 702.

kendinizi tehlikeye atmış olursunuz! O hâlde ey müminler, fert ve toplum olarak Allah yolunda cihattan geri kalmayın; malınızı, canınızı ve her şeyinizi Allah yolunda harcamaktan kaçınmayın. Verdiklerinizi bir menfaat beklemeden, ganimet vb. savaş getirileriyle karşılamaı da düşünmeden; sırf Allah rızası için verin! Çünkü Allah, hiçbir karşılık beklemezsiniz Allah yolunda harcayan iyi insanları sever.

“Siyak ve Sibak Bütünlüğü İçerisinde...”

Siyak, sözün gelişi, ifade şekli; söylenmesine sebep teşkil eden hal, durum, makam gibi anlamlara gelmektedir. *Sibak* ise, söylenen sözün öncesi demektir. *Siyak u sibak*, sözde baş ve son uyumluluğu, tutarlılık anlamına gelir. Kur’an’ı; özellikle de teker teker âyetleri anlamada siyak ve sibakın bilinmesinin rolü büyüktür.

Zilzâl sûresinin 7 ve 8. âyetlerine verilen şu mâna bu hususta tipik bir örnektir:

﴿۷﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿۸﴾ / “Kim zerre miktarı hayır yaparsa (**ahirette**) onu(**n karşılığını**) görecektir, kim de zerre miktarı şer işlemişse o da (**ahirette**) onu(**n karşılığını**) görecektir.”⁸²

Bu meal H. B. Çantay’ın, *Kur’an-ı Hakim ve Meal-i Kerîm*’inden alınmıştır. Oysa âyette, *ahiret* ve *karşılık* ya da *sewab* ve *ceza* kelimeleri geçmemektedir; bu, çeviriyi yapan kimselerin bir tasarrufudur! Kaldı ki, dünya hayatında, ancak mümin olarak salih iş yapan ve mümin olarak ölen kimseler yaptıkları iyiliklerin karşılığını ahirette göreceklerdir; kâfir veya müşrik olarak ölenlerin dünya hayatında “yaptıkları iyilikler ve salih işler ahirette, tıpkı çölde susuz bir kimsenin gördüğü serap gibidir; onlar, ondan hiçbir hayır göremezler...”⁸³ İnkâr edenlerin amellerinin sonucu hakkında getirilen temsilin birisi de şudur: “İnkâr edenlerin amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül yığını gibidir, onlar kazandıkları hayırdan hiçbir şey elde edemeyeceklerdir...”⁸⁴ Bu demektir ki, mümin olarak ölmeyenler, yaptıkları iyiliklerin karşılığını/sevabını ahirette göremeyeceklerdir. Mümin olarak yaşayıp mümin olarak ölen kimselere ise, “sadiku’l-va’d” olan Yüce Allah: “Eğer siz, yasaklanan büyük günahlardan uzak durursanız, Biz

⁸² bk. H. B. Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meal-i Kerîm*, 3/1211; Ahmet Tekin, *Kur’an’ın Anlaşılmasına Doğru Tefsiri Meal*, İstanbul, 2002, s. 601; Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara, 2003 (1. bsk.), 5/616, 617 .

⁸³ bk. Nûr, 24/39.

⁸⁴ bk. İbrahim, 14/18; Ayrıca bk. Âl-i İmrân, 3/91.

de sizin diğer/küçük günahlarınızı örter sizi değerli yere/cennete girdiririz.”⁸⁵ âyetiyle, büyük günahlardan kaçınmış olmaları şartıyla, müminlerin küçük günahlarının bağışlayacağına dair sözü vermiştir. O sebeple müminler için, “Zerre ağırlığınca kötülük yapan kimse, mutlaka ahirette karşılığını görecektir.” demek büyük hatadır.

Âyetin siyak ve sibakına göre verilmesi gereken mâna şöyle olmalıydı:

“Kim zerre ağırlığınca hayır yaparsa (amel defterinde) onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca şer işlemişse o da (amel defterinde) onu görecektir.” Çünkü bu âyet, kıyamet koştuktan sonra kabirlerinden çıkartılacak olan insanların çıkarılış sebeplerinden birisin bize söylemektedir.

Âyetin öncesi/sibakı ile bütün halindeki mânası şöyledir:

“...O gün bütün insanlar, **amelleri kendilerine gösterilmek üzere** ‘kabirlerden’⁸⁶ darmadağınık halde çıkarlar; kim zerre ağırlığınca iyilik yapmışsa, amel defterinde onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca kötülük işlemişse, o da orada onu görecektir.”

Kanaatimizce meallerde yapılan dinin temel ilkelerine aykırı böylesi yanlışlıkların sebebi, hem tefsirdeki kusurdan/nakilcilikten hem yönlemsizlikten; âyeti bağlamından koparıp parçacı bir yaklaşımla ele almaktan hem de siyak sibak bütünlükleri, daha sonra da elde edilen mânanın Kur’an bütünlüğü içerisinde yeniden ve titizlikle gözden geçirilip Kur’an’a arz edilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Biliniyor ki, hesap gününde her insana amel defteri sağından veya solundan verilecek⁸⁷ ve onlara: “Kitabını oku! Bugün sen, kendini hesaba çekmen için kafisin” denilecektir...⁸⁸ “Kendisine kitabı sağ tarafından verilen kimse-ler, onu okuyacaklardır...”⁸⁹ “...Mücrimler: ‘Vay hâlimize! Bu nasıl kitapmış; küçük, büyük dememiş bütün yaptıklarımızı sayıp dökmüş!’ diyecekler. Böylece onlar, yaptıklarını en son duruşma ve hesap gününde karşılarında hazır bulmuşlardır...”⁹⁰

⁸⁵ Nisâ, 4/31.

⁸⁶ Yâsîn, 36/51.

⁸⁷ Hâkka, 69/19, 25.

⁸⁸ İsrâ, 17/14.

⁸⁹ İsrâ, 17/71.

⁹⁰ Kehf, 18/49.

“Tematik paragraf bütünlüğü içerisinde...”

Âyete, kendi bütünlüğü içerisinde verilen mâna ile maksut mâna ortaya çıkmamış, öncesi ve sonrası gözetilerek de makul bir mânaya erişilememiş ise, bütün halindeki pasaj, tematik paragraflara bölünmeli ve Tematik Paragraf Bütünlüğü gözetilerek kast edilen mâna aranmalıdır. Bu hususta Ra`d sûresinin 38 ve 39. âyetlerine H. B. Çantay'ın müstakil âyetler hâlinde verdiği mâna ile bizim tematik paragraf hâlinde verdiğimiz mâna karşılaştırılabilir:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾

38. Andolsun ki biz senden önce de peygamberler göndermişiz, onlara da zevceler ve evlatlar vermişizdir. Allah'ın izni olmadıkça her hangi bir âyeti (bir mucizeyi) getirmek hiçbir peygamberin haddi değildir.

39. Her zamanın (kulların maslahatlarına göre) yazılmış hükmü vardır. Allah ne dilerse (onu yapar. Bazısını mahveder, (vücuda getirmez, bazısını da) vücuda getirir. Ana kitab O'nun nezdindedir.”⁹¹

Bu mealde ve diğerlerinde, buradaki *âyet* kelimesine, genelde “mucize”, “*Her sûrenin bir kitabı vardır...*” cümlesine de, “kader” anlamında “her sûrenin bir yazgısı vardır...” anlamı verilmiştir...

Bize göre, âyetlerin Tematik Paragraf Halindeki Metni ve Meali şöyle olmalıdır:-

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبٌ ﴿٣٦﴾ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾

“Daha önce kitap verdiğimiz kimselerden (iman edenler), sana indirilenleri sevinçle karşılayanlar olacağı gibi, fırkalar içerisinde onun bir kısmını inkâr edenler de olacaktır. De ki: “Bana, ancak Allah’a ibadet etmem ve O’na şirk koşmamam emrolundu. Ben, sadece O’na dua ediyorum, dönüşüm de yalnız O’nadır. Biz, aynı şekilde Kur’an’ı da sana Arapça bir hüküm olarak indirdik. Sana gelen bilgiden sonra eğer onların arzularına uyacak ulursan seni Allah’tan koruyacak ne bir veli ne de bir koruyucu bulunur! Biz, senden önce de

⁹¹ Çantay, Hasan Basri, *Kur’an-ı Hakîm ve Meal-i Kerîm*, 1/375.

elçiler gönderdik; onların da hanımları ve çocukları vardı.⁹² Allah'ın izni olmadan, hiçbir peygamberin bir âyet/kitap getirmesi mümkün değildir. Her sürenin/dönemin bir kitabı vardır; Allah dilediği kitabı siler, dilediğini yürürlüğe koyar! Zira “Ana Kitap” O'nun katındadır.” (Ra'd, 13/36-39)

Görülüyor ki, sûre içerisindeki bu paragraf, bütün halinde tek şeyden bahsediyor. O da Kur'an... Deniliyor ki, ey Resulüm, sana indirmekte olduğumuz bu Kur'an'a Ehl-i Kitaptan inanıp seven kimseler olacağı gibi onlardan bir kısmı da inkar edecektir. Habibim, çevrendeki müşriklere de ki, ben Allah'tan başkasına kulluk edip yalvarmam... Kur'an'ı sana Biz indirdik. Senden önce de elçiler gönderdik. Onlar da senin gibi insanlardı... Allah'ın izni olmadan, elçiler de dahil, hiçbir kimsenin bir âyet veya mucize getirmesi mümkün değildir. Her devrin/dönemin bir kitabı vardır. Allah devri sona eren kitabı unutturur, siler ve yürürlükten kaldırır diğerini de onun yerine ikame eder. Sözelimi; m.ö. 2000-1500'den Hz. İsa'ya kadarki dönemin kitabı Tevrat'tır, Hz. İsa'dan m.s. 610 yılına kadarki sürenin yürürlükte olan kitap İncil'dir, m.s. 610'dan kıyamete kadar geçecek olan sürenin kitabı ise Kur'an-ı Kerim'dir. Önceki kitapların dönemleri tamamen sona ermiş, artık Kur'an'ın devri başlamıştır...

Bu paragraftaki *âyet* kelimesi, “mucize” anlamına gelebileceği gibi, “kitap” veya “kitaptan bir bölüm/âyet” yahut “şeriat/din” anlamlarına da gelebilir. Bunlardan hangi mânanın kastedildiğini ancak bağlamı tayin edecektir. Bu paragrafta dönemlerin kitaplarından söz edildiği kabul edilirse, “kitap” anlamının tercih edilmesi bağlama da uygun düşecektir. Çünkü “Her sürenin bir kitabı vardır...” cümlesi bu mânayı desteklediği kanaatindeyiz. Hiçbir peygamber, kendiliğinden mucize getiremeyeceği gibi, bir âyet veya kitap yahut bir şeriat de getiremez.

Elmalılı merhum, bu âyeti şöyle izah etmiştir: Her vaktin ve müddetin Allah yanında ayrı bir yazısı, özel bir hükmü vardır. Bu kitaplar hikmet gereği değişen hal ve durumlara göre farklı olarak yazılmışlardır. O nedenle farklı zamanlarda farklı kitaplar indirilmiştir. Mesela Musa devrinin kitabı başka, İsa devrinin kitabı başka, peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed devrinin kitabı başkadır, velhasıl her zaman için bir kitap vardır ve son devrin kitabı da Kur'an-ı Kerim'dir. Onun için Arapça bir hüküm olarak indirilen bu kitap İslâm'da değişmeyen ve önceki kitaplarda da yer alan esaslardan Tevhid, güzel ahlâk ve namaz, oruç, hac, zekât, kurban gibi vecibeleri tasdik

⁹² bk. Furkân, 25/7-9.

ve tahkim eder, bazı ahkâmı da değiştirir, nesh eder.⁹³

Bağlamında hususi bir mâna ifade etmekte olan âyete, tematik bütünlük içerisinde bir mâna verilmediği zaman yalnız âyetteki maksadı değil, Kur'an'daki maksadı dahi aşan bir mânanın verimlisi mümkündür! Mesela; bu paragrafta, Kur'an'dan, önce indirilen bir âyetin hükmünün sonra indirilen bir âyetin hükmü ile ortadan kaldırıldığı, söylenmiyor; belki de bir şeriatin, bir kitabın hükmünün kaldırıldığı söyleniyor. O da Hz. Musa devri ve ahkâmının, Hz. İsa ile, Hz. İsa devri ve ahkâmının da Hz. Muhammed'in devri ve tebliğ ettiği ahkâm ile nesh edilmesidir. Buna rağmen pek çok müfessir bu paragrafın, yalnız son kısmını alarak: *يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أَلْكِتَابُ* /“Allah dilediğini imha eder/siler dilediğini de sabit kılar; zira “Ana Kitap” O'nun yanındadır.” Kur'an'da mensuh âyetlerin varlığına delil göstermektedir! Görüldü ki âyet bunu söylemiyor... Ayrıca Ra'd sûresi Mekki sûrelerdendir ve Mekke döneminin en son nâzil olan sûrelerinden birisidir. Bu dönemde ahkâm âyetleri henüz yok ki, bu sûrede de Kur'an'dan bir âyetin hükmünün kaldırıldığından söz edilmiş olsun...

“Pasaj; Rasulullah'a (s.a.s.) Bir Celsede/Vahiy Haylinde İndirilen Âyetler Bütünlüğü...”

Âyete, kendi bütünlüğü içerisinde verilen mâna ile maksut mâna ortaya çıkmamış, öncesi ve sonrası gözetilerek de makul bir mânaya erişilememiş hatta tematik paragraf bütünlüğüyle de murat edilen mânaya ulaşılamamış ise Pasaj Bütünlüğü gözetilerek onda kast edilen mâna aranmalıdır. Mâide sûresinin 93. âyetini bu konuda örnek verebiliriz.

Âyetin Metni ve Meali

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ /“İman edip de güzel güzel amel (ve hareket)'lerde bulunanlar – (Bundan sonra haram olan şeylerden de) sakındıkları, iman (larında sebat ile) iyi işlere devam ettikleri, sonra (haram edilen şeylerden daima) sakınıp (haram olduklarına iyice) inandıkları yine sakınmakta devam ve ısrar ile güzel işler (i arayıp onlar)'la iştigal eyledikleri takdirde – (haram kılınmazdan evvel) tattıklarında üzerlerine hiçbir suç yoktur. Allah, iyi hareket edenleri sever.” (Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, I/175)

⁹³ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/3001.

“İman edip salih işleyenler, Allah’a saygıda kusur etmedikleri, iman edip ıslah edici iyi işler işlemeye devam ettikleri sürece önceden tattıklarından dolayı sorumlu tutulmayacaklardır. Yeter ki, Allah’a saygıda ve iyilik yapmakta kararlı olsunlar: Zira Allah iyileri sever.” (Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal-Tefsir, İstanbul, 2008, I/213)

Görüldüğü üzere her iki mealde de; - tefsirde belli bir ilke takip edilmediği veya âyetin metnine tahakküm edildiği için her ikisinde de içki kast edilerek - birincisinde parantez içerisinde “...(haram kılınmazdan evvel) tattıklarında üzerlerine hiçbir suç yoktur.” İkincisinde ise, paranteze dahi gerek duyulmaksızın: “...önceden tattıklarından dolayı sorumlu tutulmayacaklardır.” denilmiştir. Oysa âyetin metninde “önceden” ifadesi yoktur! Metinden de bu mânayı anlamak hiç mümkün değildir...

Pasaj Halinde Âyetin Metni

يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرِّمُوا طَيِّبَاتٍ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾ يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيُضِدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعَمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

Pasajın Tematik Paragraflara Bölünmüş Halde Meâli

87. Ey iman edenler! Allah’ın size helâl kıldığı temiz şeyleri haram kılmayın, aşırılığa da kaçmayın! Muhakkak ki Allah, aşırılığa kaçanları sevmez. 88. Allah’ın sizi rızıklandığı şeylerden, helâl ve temiz olarak yiyin ve inanmakta olduğunuz Allah’a karşı gelmekten sakının!

89. Allah sizi ağır alışkanlığıyla kasıtsız yaptığınız yeminlerinizden ötürü sorgulamayacak; O sizi kasıtlı olarak etmiş olduğunuz yeminlerinizden dolayı sorguya çekecektir. Bunun kefareti, ailenize yedirmekte olduğunuzun orta yollusuyla on yoksulu doyurmak veya onları giydirmek, yahut da bir köleyi hürriyetine kavuşturmadır. Bunlardan herhangi birine gücü yetmeyen kimse, üç gün oruç tutar. İşte, yerine getirmede yeminlerinizin kefareti budur; yeminlerinizi koruyun! Şükredersiniz diye Allah size âyetlerini böyle açıklıyor.

90. Ey iman edenler! İçki, kumar,⁹⁴ dikili taşlar⁹⁵ ve fal okları,⁹⁶ ancak şeytan işi pis işlerdir; onlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz! 91. Şeytan, içki ve kumar ile ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak ister; sizi Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan alıkoymaya çalışır. Artık buna son verecek misiniz? 92. Allah'a itaat edin, elçisine itaat edin ve de tedbirinizi alın! Eğer yüz çevirseniz, bilin ki elçimize düşen sadece apaçık tebliğdir.

93. İman edip de salih iş yapanlara, takvaya sarıldıkları, iman ettikleri ve salih iş yaptıkları sürece (Allah'ın helâl kıldığı temiz şeylerden) yediklerinden (ve içtiklerinden) ötürü bir günah olmaz; Allah'a karşı gelmekten sakındıkları ve iman ettikleri; yine sakındıkları ve iyi oldukları sürece tattıklarından ötürü bir günah yoktur! Allah iyileri sever.

Âyetlerin Nüzul Sebebi

Nakledilen rivâyetlerden ve devamındaki pasajlardan anlaşılıyor ki müminlerden bazıları, belki de Allah'ın methettiği *kıssis* ve *rahiplere* özenmişler; hatta daha ileri giderek *takva* ve *zühd* amacıyla, Allah'ın helâl kıldığı, temiz ve hoş şeyleri nefislerine haram kılmaya kalkışmışlar; tabir caizse, *dini duyarlılıkta aşırılık* eğilimine girmişlerdir. Oysa her bakımdan aşırılığın dinde yeri yoktur. Çünkü Allah, ibadet ve taat amacıyla da olsa, hiçbir aşırılığı da sevmez aşırılığı da...⁹⁷ Nitekim birinci paragraftaki: “...aşırılığa da kaçmayın! Muhakkak ki Allah, aşırılığa kaçanları sevmez.” cümlesi bunu ifade etmektedir.

Enes'den (r.a.) nakledildiğine göre aralarında Rasulullah'ın ashâbından Osman b. Maz'un, Hz. Ali, İbn Mesud ve Mikdat'ın da bulunduğu on kadar sahabî (r.a.) Osman b. Maz'un'un evinde toplandılar ve devamlı olarak gündüzleri oruç tutmak, geceleri uyumayıp namaz kılmak, kadınlarıyla cinsel ilişkiye girmemek, yeni elbiseler giyinmemek ve kalan ömürlerini dünya nimetlerine sırt çevirip Allah'a ibadet ile geçirmek üzere söz verip yemin ettiler. Hatta kendilerini kısırlaştırmayı bile düşünenler vardı... Rasulullah (s.a.s.) onların bu düşüncelerini işitince kendilerini yanına çağırdı ve şöyle buyurdu: “Ben böyle bir kulluk biçimi ile emrolunmadım! Sizin vücutlarınızın ve nefislerinizin sizde hakkı vardır; oruç tutun, namaz kılın, sadaka verin; ama yemeyi, içmeyi, uyumayı asla terk etmeyin! Ben geceleri, kalkar namaz da kılarım uyurum da... Bazen oruç tutar, bazen tutmam. Et yerim, hanımlarımla birlikte olurum... Dikkat edin! Ancak benim sünnetime

⁹⁴ Geniş iblgî için bk. Bakara, 2/219.

⁹⁵ bk. Mâide 5/3.

⁹⁶ bk. Mâide 5/3.

⁹⁷ bk. Buhârî, Edeb, 35, 38; Müslim, Selâm, 10, 11, 13.

uyan bendendir, benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir!

Bir rivâyete göre, hanımının Hz. Aişe'ye şikayeti üzerine Rasulullah (s.a.s.) Osman b. Maz'un'u yanına çağırdu ve ona hanımına dönmesini emretti. Osman, ben orucum deyince. Orucunu boz ve hanımına git buyurdu. Osman yemin ettiğini söyleyince, yemininin kefareti verirsin; git hanımına... buyurdu.⁹⁸ Bir başka rivâyete göre de Rasulullah (s.a.s.) husyelerini/testis aldırtıp, iğdiş olmak isteyen kimseyi (Osman b. Maz'un) bundan men etmiştir.⁹⁹

Pasajın Mana Yönünden Değerlendirilmesi

Kanaatimizce, bu pasajdaki âyetler bütün hâlinde göz önünde bulunduğumuz zaman söylenmek istenen açıktır. Araya âyette olmayan ilaveler yapmaya hiç gerek yoktur. Çünkü 87 ve 88. âyetlerde sözü edildiği üzere asıl maksat şudur: Ey Allah'ın kulları! Şayet dindarlık arzusundaysanız, kendinize yeni haramlar türetmenize hiç gerek yoktur! Siz cahiliye döneminden kalma *ıçki, kumar, dikili taşlar ve fal oklarıyla* alâkanızı tamamen kesin yeter! Çünkü biz bunları, şeytanın pis işlerinden olduğu ve takva ehline yakışmadıkları için haram kıldık. İman ettikten sonra, takvaya sarılıp dinin yasaklarından sakınan ve sürekli olarak Allah'ın razı olacağı salih iş yapan mümin, elbette O'nun helâl kıldığı temiz şeylerden yemeli ve gerektiği ölçüde harcamalı; onları kendine haram kılmamalıdır!¹⁰⁰ Bilhassa varlık içinde olup da israftan sakınan; Allah'ın hakkını; akrabasının, fakirin, yoksulun, düşkünün hakkını gözetken hiçbir mümin, yaşadığı bolluk ve refahtan ötürü sorgulananak değildir. Zira: “*De ki: “Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti ve temiz, hoş rızıkları kim haram etti!” De ki: “Bunlar, dünya hayatında iman edenler içindir; ahirette ise sadece müminleredir. Biz, bilenler için âyetlerimizi işte böyle açıklamaktayız.”*¹⁰¹ Müminler israfa dalmadıkları ve hak sahiplerinin hakkını verdikten sonra Allah'ın rızkı onlara helaldir. Ayrıca: “*Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de ihsanda bulun, dünyadan da nasibini unutma!*”¹⁰² âyeti de bu mânaya da delalet eder. Rasulullah (s.a.s.) da “Allah, aşırılığ ve hakkı çiğnemeyi yasaklamıştır; lütfettiği nimetin eserini kulunun üzerinde görmeyi sever...” demiştir.¹⁰³

⁹⁸ bk. Buhârî, Nikâh, I; Müslim, Nikâh, 5; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/7-9'dan...

⁹⁹ bk. Buhârî, Nikâh, 'Tebettül bahsi'.

¹⁰⁰ krş. 5/87, 88.

¹⁰¹ A`raf, 7/32.

¹⁰² Kasas, 28/77.

¹⁰³ bk. Müslim, İman, 39, 91; Ebû Dâvûd, Libas, 29.

İbn Abbâs'tan gelen bir rivâyete göre demiştir ki: İçki yasaklandığı zaman biz Rasulullah'a gittik ve dedik ki: Ya Rasulullah, bu âyetler gelmeden önce, yani içki yasaklanmadan önce içmiş ve tövbe etmeden ölmüş arkadaşlarımız var. Hatta bazı arkadaşlarımız midelerinde içki ile öldüler. Onların durumu ne olacak? Bu mesele üzerine Allah Teâlâ bu âyetlerini indirdi ve içki yasaklanmadan önce içmiş olanlar için bir günah olmadığını bildirdi. (bk. İbn Kesir, Tefsir, III/181) Pek çok müfessir ve meal yazarı bu rivâyeti esas alarak âyete “Daha önce tattıklarında...” veya “Daha önce yediklerinde...” ifadelerini veya benzeri bir ifadeyi ekleyerek 93. âyete mâna vermişlerdir. Oysa hiçbir yasa, konulduğu andan öncesini kapsamaz. Öncekiler için bir sorumluluk da getirmez. Kaldı ki “Gittik, sorduk...” diyen İbn Abbâs (r.a.), Rasulullah vefat ettiğinde on yaşında; bu âyetler indiği zaman ise, en fazla altı ya da yedi yaşlarında bir çocuk idi. Âyet, “Az içmek (tatmak) zarar vermez.” şeklinde de yorumlanamaz. Çünkü içki, kumar, fal oklarıyla bir şey paylaşmak, az olsun çok olsun, “Şeytan işi pislik” olarak nitelendirildiği için azı ile çoğu birdir.

Sonuç olarak deriz ki, Mâide sûresinin 93. âyetine, iki “ayn” harfi arasında yer alan 87-93 âyetler, yani pasaj bütünlüğü de göz önünde bulundurulurken mâna verildiğinde, bu âyeti, yakınındaki 90-92. âyetlerle ilişkilendirmek yerine, pasajın başında yer alan 87 ve 88. âyetlerle ilişkilendirmenin daha doğru olacağı anlaşılırdı. Bu durumda “*İman edip Salih amel işleyen...*” müminlerin, dinde aşırı derecede hassasiyet gösterip Allah'ın kendileri için yarattığı temiz ve hoş rızıkları haram kılmamaları gerektiği ve onlardan tüm hak sahiplerinin haklarını verdikten sonra israfa, kaçmamak şartıyla bol bol yemelerinde, içmelerinde ve kullanmalarında hiçbir sakıncanın bulunmadığı anlamına erişilirdi.

Metin İçi Bağlam ve âyetlere uygulanışı hakkında verilen bu bilgilerden sonra şimdi de Metin Dışı Bağlam hakkında bilgi verelim.

2. Metin Dışı Bağlam ise, siyakla birlikte sözün söylendiği/lafzın sarf edildiği zaman ve mekandır. Siyaktan kastımız, - yukarıda geçtiği üzere - sözün söylenmesine sebep teşkil eden tarihi ve kültürel ortam, hususi durum ve zorlayıcı şartlar. Arapçada “belâgat”, makama uygun söz söylemektir, diye tarif edilir. Siyak ise, icabında o sözün söylenmesini gerekli kılan asıl makamdır. Metin dışı bağlamın kapsamı ise, söze göre, geçmişin tarihi ve kültürel derinliklerine kadar uzanabilir.

Malumdur ki, Kur'an'ın tamamı, on üç yılı Mekke'de, on yılı da Medine'de olmak üzere, iki ayrı zaman ve zeminde, iki farklı inanç ve hayat tarzı-

nı yaşamakta olan muhataplarının güncel ve en öncelikli ihtiyaçlarına cevap olmak üzere indirilmiştir. O sebeple bütün hâlinde her âyet veya pasaj/sûre indirildiği zaman, zemin ve şartlar çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmalıdır. Denilir ki: Âyetin lafzındaki mâna ile nüzul sebebi tevafuk ederse murad-ı ilahi açığa çıkar. O sebeple bütün hâlinde her âyet veya pasaj/sûre indirildiği zaman, zemin ve şartlar çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmalıdır. O halde Mekke'de indirilen pasajlara Mekke'deki, Medine'de indirilenlere de Medine'deki tarihî süreç göz önünde bulundurularak mâna verilmelidir. Mesela Şûrâ sûresinin 23. âyetine verilen şu mâna bu kurala aykırıdır:

...قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى... De ki: 'Ben, sizden hiçbir ücret istemiyorum, sâdece akrabalıktan ötürü haklarıma saygı göstermenizi istiyorum!...'104

Pek çok Sünnî ve Şii müfessir, *إلا المودة في القربى*, âyetin siyak ve sibak bütünlüğü içerisinde kopartılıp indirildiği mekân da göz önünde bulundurulmaksızın: "Ben sizden sadece *Ehl-i Beytimi*, yani Hz. Ali'yi, Hz. Fatıma'yı, torunlarım Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i ve onların soyundan gelecek nesilleri sevmenizi istiyorum de!" anlamını vermiştir. Güyâ Hz. Peygamber, Allah'ın emriyle yakınlarını toplamış ve onlara şöyle demiştir: Ben, peygamber olduğum için sizden hiçbir ücret istemiyorum, sâdece benim *Ehl-i Beytimi*, yani damadım Ali'yi, kızım Fatıma'yı, torunlarım Hasan ile Hüseyin'i ve onların soyundan gelenleri sevin, yeter!...'105

Bu anlayış, iki açıdan mümkün gözükmemektedir: Birincisi, Şûrâ sûresi, Mekke'de, Hz. Peygamber'in Elçi olarak gönderilmesinin on üçüncü yılında bir bütün halinde indirilmiştir. Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın evlenmeleri ise, ancak hicretten iki yıl sonradır. Yani iddia edildiği anlamda *ehl-i beyt* kavramının oluşmasına, yaklaşık olarak (3+2-) beş yıl var demektir!... İkincisi ise şudur: Bu sûrenin indirildiği dönem, Müşriklerin, Müslümanlara baskılarının had safhaya vardığı; Rasulullah'ın bile, artık Mekke'de yaşama ümidinin tamamen sona erdiği bir dönemdir! Sahabenin bir kısmı, kabileler hâlinde Habeşistan'a hicret etmiş, Allah'ın Elçisi'yle birlikte Mekke'de kalanları ise, Medine'ye hicret etmek üzere, Medineli Müslümanlarla son gizli görüşmelerini yapmaktadırlar... Rasulullah'ın, böyle bir ortamda kendini ve Müslümanları savunmayı bırakıp da henüz var olmayan damadını(!) ve

¹⁰⁴ Şûrâ, 42/23.

¹⁰⁵ Kur'an'da Ehl-i Beyt hakkında geniş bilgi için bk. Duman, M. Zeki, "Tefsir'in Temel İlkeleri Çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt", *Marife*, Yıl: 4, Sayı: 3, Kış 2004, s. 7-36.

torunlarını(!)... Kureyş'ten sevmelerini istemesi, akla ve hayale gelebilecek bir talep olamaz mı?!...

Kanaatimizce, sûre baştan itibaren okunduğunda görülecektir ki, Allah Teâlâ, Hz. Peygaber'in, Mekke'de dinî ve siyasî otoriteyi elinde bulunduran akrabalarına şöyle demesini buyurmuş olabilir: De ki, ben peygamber seçildim ve diğer kabileler karşısında Kureyş'in şanını yücelttim diye, sizden ne bir mal ne de bir ücret... hiçbir şey istemiyorum. Ben sizden, akrabalıktan ötürü, sâdece akrabalar arasında câri olan hamiyeti; himâyeyi ve desteği bekliyorum. Mâdem ki, siz beni desteklemiyorsunuz, hiç olmazsa, Araplar arasında câri olan meveddeti, yani akrabalık hatırına hukukuma saygı göstermenizi, beni, açıktan açığa düşmanların eline bırakmamanızı ve başka kabilelerle bir olup beni yurdumdan çıkarmamanızı istiyorum... Görülüyor ki, Şûrâ 23' âyetin de, zaman ve zemin itibariyle Ehl-i Bey'ten bahsetmesi imkânsızdır. Lafzından da anlaşılacağı üzere, bi'setin ikinci yılında indirilmiş olan Kevser sûresi de aynı gerekçe ile kurbanın dindeki vücubiyetine Kur'an'dan delil gösterilemez. Orada kast edilen, şükür kurbanı ve şükür namazı olmalıdır.

Bu örnekte olduğu gibi, âyetlerde Metin Dışı Bağlamı/indirildikleri zaman ve zemini göz önünde bulundurmada âyete mâna vermeye kalkışmak da âyete maksadını aşan veya dine aykırı bir mâna verme sonucuna götürebilir. Zira Levh-i Mahfûz'dan Hz. Muhammed'e inzal edilen her pasaj, evrensel niteliğiyle birlikte indirildiği zaman, mekân ve şartların arz ettiği ihtiyaca verilmiş ilahî bir cevaptır; Arş'ın Arz'a cevabıdır. O sebeple arz ve talep göz ardı edilmemelidir...

4. Kur'an'ı Kronolojik Olarak Tefsir Etme

Kur'an-ı Kerim, indirilen her pasaj yeterli sayılabilecek bir zaman dilimi içerisinde okunsun, iyice anlaşılsın, emirler, yasaklar, ilkeler ve verilen öğütler içe sindirilsin; gerektiği yerde Hz. Peygamber tarafından açıklamalar yapılsın ve yaşansın diye pasajlar hâlinde bölüm bölüm indirilmiştir.¹⁰⁶ Gerçekten de her pasaj, sahabe tarafında üzerinde dura dura okunup özüm-

¹⁰⁶ “Biz onu, okuma parçaları (Kur'an) hâlinde insanlara dura dura okuyasın diye (yaklaşık yirmi üç yılda pasajlar halinde) bölüm bölüm indirdik.” (İsrâ, 17/106) Bu âyet, Kur'an'ın, toptan değil, bölümler halinde tenzil yöntemiyle inzal edildiğini ifâde etmektedir.

senerek¹⁰⁷ yaşanmıştır. O sebeple Kur'an sahih ve sağlıklı tarihî bilgiler eşliğinde *kronolojik olarak*/sûrelerin nüzul sırasına göre okunursa anlaşılması da o derece kolaylaşır. Çünkü bu okuyuş biçimiyle hem peş peşe gelen (terimsel anlamda) sûreler arasını hem de sûre içerisindeki satır aralarını titizlikle okuma imkânı doğar ve sezgi gücüyle, o pasajı Arş'tan arza çeken tarihî ve kültürel arka plân veya varsa özel bir nüzul sebebi azami ölçüde metinden tespiti mümkün olabilir. Bu yöntemle, Allah ile direkt olmasa bile, âyetin cevap teşkil ettiği ihtiyaçlar ve ihtiyaç sahipleri ile “Nerede?”, “Ne zaman”, “Niçin veya Ne sebeple?”, “Ne dediler?” veya “Ne yaptılar ki, Allah da böyle söyledi?” diyalektiği içerisinde makama uygun sorular sorularak, asıl mâna anlaşılmaya çalışılmalıdır. Kanaatimizce, indiriliş ve okunuş yöntemine uygun olarak kronolojik ve diyalojik bir okuyuş, Allah'ın da lütfu ile (ilm-i mevhibe/ilhâm) tefsir bilincine sahip ve zihni bütün her samimî okuyucuya murad-ı ilahî'yi kavrama imkânını verecektir.

5. Rivâyetler/Hadisler Ne Reddedilmeli Ne de Mutlak Doğru Kabul Edilmeli!

Allah kelâmı olan Kur'an'ın tamamı hikmettir. Rasulullah'ın, Kur'an'a ittibaen hayata geçirdiği itikadî, ahlâkî, hukukî, ferdî, sosyal, siyasî ve edebî uygulamalarının hepsi Kur'an'ın hikmete uygun te'vilidir.¹⁰⁸ Hz. Peygamber'in kavli, fiilî ve takrirî sünnetleri ise, vahyin kontrolü altında gerçekleşmiş; “*Abese ve tevellâ...*” ve “*Afa'llâhu anke lime ezinte lehüm?*” gibi, hikmete uygun düşmediği için vahiy yoluyla uyarılmış olan bir kaç davranış hariç¹⁰⁹ tamamı vahyin takrirî onayından geçmiş salt hikmettir. O sebeple “sünnet,” lafız, mâna ve beyan olarak inzal edilen¹¹⁰ Kur'an'ın, diğer bir ifade ile İslâm'ın -

¹⁰⁷ 'Tertil', dizmek, sıralamak; bilhassa inciyi, estetik bir görünüm ile ipliğe dizmek; sözü en güzel bir üslup ile “doğru ve kolay bir biçimde söylemektir.” (Râgıb, Müfredât, 'RTL' mad.) “*Kur'an'ı tertil üzere*” okumak demek, indirilen her pasajı, tilâvetten ziyade anlamak amacıyla ve acele etmeden, harf, kelime, terkip ve cümleleri teker teker tanıyarak, mânalarını düşünerek; her âyetin, siyak ve sibaki içerisindeki lafzî mânasını anlayıp pasajdaki maksad-ı ilahî'yi kavrayarak okumak demektir. “*İnkâr edenler: 'Kur'an ona bir defada, toptan indirilmeli değil miydi?' dediler. Biz, onunla senin kalbini sabit/sağlam tutmak için böyle indirdik ve onu dura dura; âyet, âyet okuduk.*” (Furkân, 25/32) “*Sen de Kur'an'ı, (inci dizer gibi) tane tane (üzerinde düşünüp anlayarak) oku!*” (Müzzemmil, 73/4)

¹⁰⁸ Burada te'vil, sefelin anladığı mânada yani 'söylenen sözden kast edilen ne ise, o' anlamında kullanılmıştır.

¹⁰⁹ bk. Duman, M. Zeki, *Vahiy Gerçeği*, Fecr Yayınları, Ankara, 1997, s. 132 vd.

¹¹⁰ bk. Kıyâme, 75/16-19.

insana bakan yönüyle- hayata intikal ettirilmiş pratiğinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla sünneti Kur'an'dan ayrı düşünmek veya dışlamak, en iyimser ifadesiyle, Kur'an'ı ve Allah'ın elçisini yeterince tanımamak demek olur. Zira “Allah'ın elçisine itaat eden, kesinlikle Allah'a itaat etmiş olur!”; “De ki: Eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin, günahlarınızı bağışlasın.”¹¹¹ âyetlerinin mefhum-u muhalifince, “Sünnet”i dışlayan kimse, Kur'an'ı da dışlamış sayılır. Fakat dindeki bu gerçeğe ve Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mace, Tirmizî, Neseî gibi hadisleri derleyip hadis mecmualarını vücuda getiren âlimlerin sahihini, sahih olmayanından ayırma hususunda gösterdikleri azamî titizlik ve samimiyetin bilinmesine rağmen, “hadis” diye nakledilen rivâyetlerin bir kısmında, herhangi bir biçimde sıhhat sorununun olduğu da ehlince bilinmektedir! Bu durum, elbette hadislerin tamamına şüpheyle bakmayı ve reddetmeyi gerektirmez; ancak tefsirimizde, Nisâ sûresinin 15-16., Nûr sûresinin de 2-3. âyetlerinde olduğu gibi, âyetin lafzına, metin içi ve metin dışı bağlamlarına ve Kur'an bütünlüğüne ters düşen rivâyetler âyetin lafzındaki mânaya tercih edilmemiştir, edilemez de. Çünkü Yahyâ b. Ebî Kesîr'in, “Sünnet Kur'an'a kadîdir; Kitap ise, sünnete kâdî değildir.”¹¹² sözü, ancak Rasulullah hayatta iken ve “Büyük fitne” adı verilen Hz. Osman'ın şehâdetinden sonra ortaya çıkan olaylardan önce anlamlıdır; fakat hatasını savunma, taassupla mezhebinin görüşünü destekleme veya terğib ve terhib gibi iyi niyetli amaçlarla da olsa hadis uydurma geleneği başladıktan sonra, artık bu söze âyetleri tefsir bağlamında oldukça temkinli yaklaşılmalıdır. İşte bu düşünce ile bir kısım âyetlerin tefsirinde “hadis” veya “sahabe sözü” olarak gelen rivâyet ve görüşlere son derece dikkat edilmiştir ve edilmesi gerektiğine inanmaktayız.

6. Çağdaşlık Uğruna Klasik Tefsirleri Göz Ardı Etmeme

Sahabe devrinden itibaren Kur'an ve sünnete dayalı olarak yapılan tefsirler ise, sonraki her bir tefsir için bereketli mümbit bir zemin teşkil etmektedirler. O sebeple şöyle bir teşbih yapabiliriz: Kelâmullah ve Sünnet-i Rasulullah şeklinde Kur'an ve sahih sünneti, bir merdivenin değişmeyen iki ayağı gibi esas alıp ikisine de dayanarak onların arasında üst üste yükselen basamaklara benzetilebilir. Alttaki her basamak bir üstteki için, “Arabıyyün

¹¹¹ Nisâ, 4/80; Âl-i İmrân, 3/31.

¹¹² bk. Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'âni'l-Azîm*, Kahire, ts., 1/39; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Ankara 1971, s. 228.

mübîn” olan Kur'an'ın¹¹³ aslı dilini ve özgün mânasını koruyan sağlam bir zemin oluştururken aynı zamanda çağının ilim, kültür ve anlayış düzeyini de bize yansıtmaktadırlar. Çağımızda yapılan tefsirlerin müfessirleri bu merdivenin on dördüncü basamağına ayaklarını koymuş ve kendi çağdaş ilmi, kültürel gelişim ve anlayış düzeyleriyle Kur'an'ı okuma ve asrın idrakine yansıtılan on beşinci basamağı inşa çabası içerisindeyler. Hiçbir müfessir, tefsir geleneğinden ve asrının ilim, kültür ve anlayışından bağımsız olarak tefsirde bir üst basamağına bir bilgi koyamaz. “Asrının çocuğı (*İbnüzzeman*)” olan hiçbir tahkik ehli müfessir, yaşadığı çağdan soyutlanmış, boş bir zihin ile Kur'an'a yaklaşamaz. Her müfessir, mutlaka bir eli Kelâmullah'ta, öbürü Sünnet-i Rasulullah'ta, ayakları öncekilerin yükselttiğı en üst basamakta bulunup gözleri de ileriye bilimsel ve teknolojik gelişmelere bakarak yaşadığı çağı temsil edecek olan gelecek basamağı inşa ederek tefsire katkıda bulunmaktadır. Doğal olarak hiçbir tefsir ve hiçbir asrın tefsir birikimi, asla Kur'an'ın en son söylenmiş sözü olamaz. Her çağın idraki, ancak çağının ilim ve kültür düzeyiyle bağlantılıdır; çağı aşan parlak görüşler olacaktır, ancak her çağın isabetli anlayış ve görüşlerinden bir kısmı, gelişmekte olan ilmi düzeye paralel olarak gelecek çağlarda gelişen daha isabetli görüşleri yanında sönük kalabileceğı ihtimali de göz ardı edilemez. Nitekim “alak” kelimesi, Klasik tefsirlerde, belki de bir düşük hadisesinde görüntüye bakılarak “eddemü'l-camid” olarak nitelendirilmiş ve “kan pıhtısı” şeklinde Türkçeye tercüme edilmiştir. Bugün yakinen biliniyor ki *alak* kan değildir, hücreleri ölmüş, pıhtılaşmış kan hiç değildir. En basit ifade ile rahim cidarına tutunmuş canlı hücreler topluluğudur. O sebeple hala bu kelimenin meal ve tefsirlere ‘kan pıhtısı’ şeklinde aksettirilmesi çağın erişilmiş bilgi düzeyini itibara almamak sayılır... Kaldı ki Kur'an'dan elde edilecek mânalar tefsirlerle tüketilemez. Zira “*Yeryüzündeki tüm ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa ve bunlara yedi deniz daha eklense, yine de Allah'ın sözleri yazılmakla tüketilemez.*”¹¹⁴

7. Ulûmu'l-Kur'ân ve Metod Bilgisine Sahip Olma

Kur'an'daki bilimsel gerçek ve İlahî hakikatlere ulaşabilmek için asıl olan bilgiler; diğeri bir ifadeyle “Ulûmu'l-Kur'ân ve Metod” bilgisi şarttır. Kur'an'ı anlamada bir başarısızlık varsa, bilinmelidir ki bu başarısızlık, temel bilgilerin ya yokluğundan ya eksikliğinden veya yanlışlığından kaynaklanıyor olabilir; zira tefsir şuurunu oluşturacak olan doğru bilgiye sahip olunmadan

¹¹³ bk. Nahl, 16/103.

¹¹⁴ Lokmân, 31/27.

ve bilgiyi doğru kullanma yöntemini bilmeden hakikate ulaşmak mümkün değildir. Usûl bilgilerinin başında bütün yönleriyle dilbilimi gelir ki, bunun Arapçadaki karşılığı Lügat ilmi, Sarf ilmi, Nahiv ilmi, Bedî, Beyân, Meânî, yani Belâgat ilmidir. Çünkü Kur'an, sünnetullah gereği,¹¹⁵ “*Apaçık Arap dili*”¹¹⁶ ile indirilmiş ilahî bir kitaptır. Kur'an târihi, Kur'an ilimleri, Tefsir usûlü ve Tefsir târihi de Kur'an'ı anlama konusunda dilden sonra gelen en önemli yardımcı usûl ve yöntem ^{bilgiler} ve müfessirde altyapıyı oluşturacak olan; bilinç/nosyon sahibi kılan temel dayanaklardır. Her müfessir, mutlaka bunlara yeterli derecede sahip olmalıdır...

8. Anlamada Öncelik Dil ve Kur'an Bütünlüğü Olmalı

Denir ki, iğne ancak kaybedildiği yerde aranırsa bulunur.¹¹⁷ Kur'an kelimeleri, kavramları, terimleri, konuları ve meseleleri de ancak öncelikle dil ve Kur'an bütünlüğü içerisinde anlaşılmalıdır. Âyet hakkındaki sezgiler, fikirler, rivâyetler ve argümanlar ne kadar parlak ve göz alıcı olursa olsun, metnin bir biçimde söylemediği mâna geçerli değildir... O sebeple Kur'an, öncelikle dil, metin ve târihsel bütünlükleri içerisinde anlaşılmaya çalışılmalıdır. Bilhassa akla hitap eden, ilme ve tefekküre teşvik eden âyetler üzerinde düşünülmeden; salt rivâyetlere veya müfessirlerin kendilerine özgü kanaatlerine dayalı olarak anlaşılan şey, Kur'an değil, o müfessirin anlayışı ve kültürüdür.¹¹⁸ Böyle bir yaklaşım ise, müfessire doğrudan doğruya Kur'an'dan ilham alarak onun özgün ve çağdaş anlamını tespit etme ve İslâm'ı asrın idrakine söyletme imkânını vermez.

9. Her Tefsire Eleştirel Yaklaşılmalı

Şunu da belirtmeliyiz ki, İslâm dünyasında on dört asırdan beri önemli bir kültür birikimini günümüze taşıyan tefsirler, elbette reddedilemez.

¹¹⁵ “Biz, gönderdiğimiz her elçiyi, indirilenleri kendilerine açıklasın diye hep kavminin diliyle gönderdik.” (İbrahim, 14/4)

¹¹⁶ Şuarâ, 26/195.

¹¹⁷ Denilir ki, bir gün Hoca, evinin önünde yere eğilmiş bir şey arıyordu. Oradan geçmekte olan komşusu sordu: “Hoca, ne arıyorsun?” Hoca, “İğneyi kaybettim, onu arıyorum” dedi. Komşusu: “İğneyi sen nerede kaybettin?” diye sordu. Hoca, “evin içinde kaybettim” dedi. “Öyleyse, neden buradan arıyorsun?” denilince de: “Burası aydınlık, ora ise karanlıktır; karanlıkta aramakla iğne bulunur mu?” cevabını verdi.

¹¹⁸ bk. İmam Gazâlî, *İhyâ*, 1/290.

Fakat onlar ne Kur'an'dır ne de İslâm... Kur'an-ı Kerim'in bütün insanlara söyleyeceği, bir asırda ve bütün zaman ve mekânlar için kavranıp ifade edilmiştir de denilemez.¹¹⁹ O sebeple 'İbnü'l-vakt'/'İbnü'z-zeman' (yaşadığı çağın ürünü) tabir edilen her müfessirin veya görüş sahibinin âyete verdiği mâna, onlara dayalı hükümler ve uygulamalar, mutlaka o müfessiri var eden kültürün bir yansımasıdır. Fakat yine de sistemli bir biçimde eleştiriye tabi tutulmadan okunmamalıdır. Zira ilimde sistematik eleştiri kişiyi hakikatin bilgisine götürür. Zaten Kur'an da sorgulama yöntemiyle bunu tavsiye etmektedir. Mesela – teşbihte hata olmasın - onun müşriklere şu ve benzeri hitabı, atalarından nakledilenlerin hep doğru olamayacağı gerçeğini de düşündürmektedir:

“Kendilerine: “Allah'ın indirdiğine uyun!” denilince onlar, “Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.” dediler. Peki, ya ataları, hiçbir şeyi aklı ermeyen ve doğru yolu bulamayan kimseler idiyse!” (Bakara, 2/170)

Tefsir, Te'vil ve Tefsirde Temel İlkeler bahsini bu şekilde tespit ve örnek metinlerle beyan ettikten sonra, şimdi de Kur'an'ı kolay okuma ve anlama amacıyla sonradan ona konulmuş olan noktalama işaretleri mahiyetindeki *secavendlere* ve orada tespit ettiğimiz üç önemli durak hatasına geçmek istiyoruz.

E. “Secavend”lerde Manaya Tesir Eden Önemli Üç Durak Hatası

Kur'an, gerek Hz. Ebû Bekir döneminde, mushaf hâlinde iki kapak arasında cem edilirken ve gerekse ilim merkezlerine birer adet gönderilmek üzere Hz. Osman döneminde nüshalar halinde istinsah edilip çoğaltılırken aslı safiyetini koruması amacıyla ona hiçbir ilave yapılmamıştır. Fakat zamanla duyulan ihtiyaç üzerine ilk önce nokta şeklinde harflerin altına, üstüne ve önüne harekeler, sonra birbirine benzeyen harfleri ayırt etmek maksadıyla bir kısım harflerin altına veya üstüne nokta veya noktalar konulmuştur. Sonra “vakf işaretleri”/*secavendler*, daha sonra da diğer işaretler...

a. Secavendler ve Secavendî

Kur'an'a sonradan konulan işaretlerden biri de “secavend”lerdir. Bu işaretlerden ش م ط ج ز harflerini ilk defa koyan ilim adamı, Muhammed b.

¹¹⁹ Tahsin Görgün, *Klâsik Anlama Yöntemlerinin (Fıkıh ve Tefsir Usûlü) İmkân ve Sınırları*, s. 11.

Tayfur es-Secavendî'dir (v. 560/1165). Daha sonra başka ilim adamları da bunlara ilavede bulunarak *secavendler* oluşmuştur.¹²⁰ Bunlar, aynen Türkçedeki noktalama işaretleri mahiyetindedirler. Düzgün okumayı ve doğru anlamayı sağlamak amacıyla yerlerine konulmuşlardır. Daha sonra bu işaretlerin hepsine, Kur'an'a büyük hizmeti dokunmuş olan bu ilim adamının adıyla anılmak üzere *secavendler* adı verilmiştir. Bunlar:

– م – ج – قف – ز – ص – ق – صلي – لا – ك – ع – ط –

Secavendler Kaynağında ve T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme Kurulu Başkanlığının kontrolünden geçip mührünü taşıyan Kur'an-ı Kerimlerin son sayfalarında açıklanmıştır. Mesela Hizmet Vakfı Yayınlarının tarihsiz İstanbul baskısının 4 ve 5. sayfalarında: *fi Keyfiyeti's-Secavend el-Vaki' fi'l-Kur'ani'l-Azîm* başlığı altında şu bilgiler verilmiştir:

Mim/م: Bu harf vakf alametidir; yani bu alamete gelindiği zaman durmanın gerekliliğini gösterir. Burada durma gerekliliği şer'i değil, ıstılahîdir. Tıpkı *إلا إله* 'da durulmasının lüzumu gibi... Okuyucu *إلا إله* 'da durur, sonra da *والرا سخون في العلم* 'den başlayarak okumasını sürdürür.

Ta/ط: Bu harf, lüzum ve cevaz anlamı taşımaksızın mutlak mânada durmak gerektiğini gösterir.

Cim/ج: Vasl ve vakfetmenin tercihe göre caiz olduğunu gösterir bir alamettir. Fakat bu alamete gelindiğinde vakfetmek evla sayılmıştır.

Sad/ص: Ruhsat alametidir; okuyucu, nefesinin yetmediği yerde durur, sonra da kaldığı kelimeyi tekrarlamadan, durduğu yerden okumasını sürdürür.

Ze/ز: Durmanın caiz olduğunun gösterir bir alamettir. Fakat vakfetmek-tense vasl etmek evla sayılmıştır.

Lâmelif/ل: Durmanın caiz olmadığını gösterir bir alamettir. Manası, "durma!"dır. Çünkü henüz mâna tamamlanmamıştır! Yapılan vakf ise, zaruret sebebiyledir. Okumaya, mutlaka üzerinde vakfedilen kelimenin iadesiyle başlanır. Eğer ل âyetin sonunda ise, vakfedilir sonra iade edilmez.

Kaf/ق: Kurra'nın ekserisine göre vasl alametidir, buna rağmen vakf etmek de caizdir.

¹²⁰ Çetin, Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları*, Aksa Yayınları, İstanbul, 1997, s. 145, 146.

Kıf/قف: Vakf hususunda emirdir; mânası: “Latif bir biçimde dur!” demektir. Bu alamet durmanın vasl etmekten evlâ olduğunu gösterir. Amaç, vakfın mânada faydası olduğuna işaret etmektir.

Ayn/ع: Rûku’ alametidir. Okuyucu, namazda rûku’a varmak isterse, bu işarete geldiğinde rûkua varması münasıptir. Çünkü bu alamet, bir konunun veya kıssanın bitip yenisinin başladığına işarettir.

Peş peşe gelen iki, biri de üstte üç noktalar/∴ ∴∴: Bu üç noktalar muanikada durmanın işaretidir. Okuyucu, eğer birinci üç noktada durursa, ikincisinde durmaz. Eğer birincisinde durmazsa, maksud mâna sahih olsun diye ikinci üç noktalarda durur. Eğer ikisinde de durursa mâna tamam olmaz! Bunları sakın unutma!”¹²¹

Türk okuyucusunun elindeki ve T.C. *Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme Kurulu’nun* tetkikinden geçmiş olan tüm Kur’ân-ı Kerîm’lerde *secavendlerden* özellikle üç tanesi, bulunduğu yerlerde son derece sakıncalı gözükmektedirler. Bunlardan biri Yûsuf sûresi 24. âyetindeki cim/ج, ikincisi ise Bakara sûresinin 283. âyetinden sonra konulan ayn/ع, üçüncüsü ise Tevbe sûresinin 128. âyetindeki kaf/ق bazı mushaflarda ze/ز harfleridir. Kanaatimizce, âyetteki mânanın doğru anlaşılabilmesi için bunların konuldukları yerlerden kaldırılmaları uygunsa makama münasib başkaları getirilmelidir. Mesela; Yûsuf sûresi 24. âyetindeki “cim” harfinin yerine “durulmamalı” ve “vaslet” anlamına gelen “sılı” yahut da “sakın durma!” anlamına gelen “Lamelif” konulabilir. Zira âyet, tavsif olduğu şekliyle okunduğunda, âyetin lafzındaki mâna, maksadını aşan ve fahiş denilebilecek bir anlamı ifade etmektedir... Ayrıca namazdaki bu okuyuşun, namazın fesadını ve iadesini gerektirip gerektirmeyeceği tespit edip açıklamak fıkıhçıların konusudur...

Bu kısa açıklamadan sonra, şimdi de bu âyetleri metinsel bağlamları içerisinde mâna ve maksatlarıyla birlikte açıklamaya çalışalım.

¹²¹ Ayrıca bk. Abdurrahman Çetin, *Kur’an İlimleri ve Kur’ân-ı Kerîm Tarihi*, İstanbul, 1982, s. 150, 151.

a. Hatalı Durak İşaretlerinin Geçtiği Metinler

1. Birinci Âyet

Metni ve Meali

وَرَأَوْدُنْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْت لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنُ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ لَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ الشُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

“Evinde bulunduğu kadın Yusuf’un nefsinden kâim almak istedi ve kapıları kilitleyip: ‘Haydi gel!’ dedi. Yusuf: ‘Bunu yapmaktan Allah’a sığınırım. Zira efendim benim şahsıma/konumuma değer verdi...¹²² Zalimler, asla iflâh olmazlar!’ dedi. Kadın ona kesin olarak karar vermiş, şayet Rabb’inin bürhanını görmeseydi Yusuf da ona kesin karar verecekti... Ondand kötülüğü ve fuhşu uzak tutmak için işte böyle yaptık. Çünkü o Bizim samimî kullarımızdandı.” (Yûsuf, 12/23, 24)

Kanaatimizce âyetin meali böyle olmalıdır. Çünkü bu okuyuşta, “*Kadın ona/Yusuf’a kesin olarak karar vermiş...*” fakat Yusuf gördüğü Rabb’inin bürhanı – ki âyette açıktır - sebebiyle “kadının teklifi hususunda kesinlikle karar vermemişti” anlamı çıkar.

Eğer, âyet Secavendi’nin koyduğu *بِهَا وَهَمَّ بِهَا* ’dan sonraki “cim” harfi esas alınarak, yani “durmak caizdir” anlayışıyla okunur ve ‘bihâ’dan sonra durulur ve geri alınmadan okunursa, o zaman mâna şöyle olur: “*Kadın ona kesin olarak karar vermiş, Yusuf da ona kesin karar vermişti...*” Bu ise, Yusuf’a iftira olurdu!! Ayrıca burada durulduğu takdirde âyetin devamı cümle-i iptidaiyye, yani başlangıç cümlesi olur. O zaman da âyetin mânası şöyle olurdu: *لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ* “Eğer/Keşke Rabb’inin bürhanını görmeseydi!...” Böyle bir mâna ise, hem âyette kast edilen anlam değildir hem de gördüğü bürhan, sahip olduğu basiret ve faal aklı sebebiyle hiç meyletmediği bir şeye, “Karar vermişti...” şekline dönüştürülmüş olurdu!

İşte bu gerekçe ile *بِهَا وَهَمَّ بِهَا* ’dan sonraki “cim” harfi mutlaka kaldırılmalı ve âyet vasl ile okunmalıdır... Böyle okununca âyetin mânası, maksadına ve Hakk’a uygun olarak şöyle olacaktır: “*Kadın ona kesin olarak karar verip yönelmiş, şayet Rabb’inin bürhanını görmeseydi Yusuf da ona kesin olarak karar verip yönelecekti...*”

Benzeri bir hata da Bakara sûresi 283. âyetin sonuna konulan ayn/ع harfi için söz konusudur; çünkü 282, 283 ve 284. âyetler bütün hâlinde borçlan-

¹²² Yusuf’un (a.s.) bu düşüncesi ve sözü, onun o çirkin teklife arka dönüp kaçmasını gerektiren *bürhan* olmalıdır.

ma/müdayene ile ilgili bir pasajdır. 284. âyeti, bu pasajdan ayırıp sonraki pasajdan saymak, bir müfessir için altından kalkılmayacak hatalara neden olabilmektedir. Şöyle ki:

2. İkinci Âyet

Metni ve Meali

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفَوْهُ يُحَاسِبِكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Göklerde ve yerdeki her şey Allah’a aittir... İçinizdekileri ister açığa vurun ister gizleyin, Allah onunla sizi hesaba çekecek; sonra da dilediğini bağışlayacak, dilediğine de azap edecektir. Allah’ın her şeye gücü yeter!”¹²³

Kurtubî gibi bir kısım müfessirler, Bakara sûresinin bu 284. âyetinin, kendinden sonra gelen “*Âmenerresulü bimâ ünzile ileyhi mirrabbihî ve’l-mü’minün...*” ile başlayan pasaja ait olduğunu; o âyetlerle birlikte bir mâna ifade ettiğini iddia etmişlerdir. Bu anlayışa sebep olan ise Ebû Hureyre ve İbn Abbâs’dan nakledilen şu rivâyettir: Farklı ifadelerle anlatıldığına göre, Rasulullah’a (s.a.s.) “*Ve in tûbdâ ma fi enfûsikum ev tuhfûhü yuhasibküm bihillah...*” âyeti indirildiği zaman bu âyetin hükmü sahabeye çok ağır geldi. Çünkü Allah Tebâreke ve Teala bu âyette kullarını hem bizzat yaptıkları işleri hem de yapmadıkları, sadece kalplerinden geçirdikleri vesvese ve kötü düşünceleri sebebiyle hesaba çekeceğini; sonra da dilediği kimseyi bağışlayacağını dilediği kimseyi de cezalandıracağını söylüyordu.

Karşı karşıya buldukları bu ağır yük karşısında sahabîlerden bir grup Rasulullah’a (s.a.s.) geldi ve: “Ya Rasulullah! Bize güç yetirebileceğimiz namaz, oruç, cihat ve sadaka emredildi, biz de onları yapıyoruz; fakat bize emredilen bu âyete gücümüz yetmez.” dediler. Rasulullah: “Ne demek istiyorsunuz? Siz, sizden önceki iki Ehl-i Kitab’ın yahudiler ve hıristiyanların peygamberlerine dedikleri gibi: “İştittik, isyan ettik” mi demek istiyorsunuz? Sakın ha! Rabbimiz, biz iman ettik ve itaat ettik; bizi bağışla! deyin!” buyurdu. Ashâb da düşündü, hatalarını anladı ve “Rabb’imiz, biz iman ettik ve itaat ettik; bizi bağışla!” sözünü o kadar tekrar ettiler ki, neredeyse dilleri uyuşacak gibi oldu... Bunun üzerine Allah Teala “*Âmenerresulü bimâ ünzile ileyhi min rabbihî ve’l-mü’minün...*” ile başlayan pasajı indirdi. Sahabeyi denedi ve onların kendilerinden önceki Ehl-i Kitab’tan bazılarının peygamberlerine

¹²³ Bakara, 2/284.

dedikleri gibi: “İşittik, isyan ettik” demediklerini; aksine, güç yetiremeyecekleri bir hükme bile “işittik ve itaat ettik...” dediklerini gördü. Sonra da yüce Allah, indirdiği âyetlerdeki “*Lâ yûkellifullâhü nefsen illâ vüs'ahâ...*” âyetiyle bu, işlemedikleri hâlde zihinlerinden geçirdikleri vesveselerden ve kötülüklerden dolayı sahabeyi hesaba çekeceğine dair hükmü nesh etti.¹²⁴

Âyetin bağlamını düşünmeyip, sadece bu rivâyeti esas alan kimselere göre Bakara sûresinin 284. âyeti şu anda mensuttur; hükmü bir geçerliliği yoktur (!)...

Oysa Tabiun'un önemli müfessirlerinden Mücâhid, İkrime ve Şa'bî'nin İbn Abbâs'dan naklettiklerine göre, “*İçinizdekini ister gizleyin ister açığa vurun...*” âyetinden maksat, zannedildiği gibi “İçinizden geçirdiğiniz vesveseler ve kötü düşünceler...” değildir; borçlanma esnasında şahit tutulan kimselerin şahit olarak bildikleri hakikati gizlemeleridir. Nitekim 283. âyette Allah Teala şöyle buyurmuştur: “*Şahitliği gizlemeyin; kim tanık olduğu şeyi gizlerse hiç şüphesiz kalbi günahkâr olur! Allah yaptığımızı bilir...*” Bir önceki 282. âyette de şahitlik üzerinde önemle durulmuş idi... Taberî de bu görüşü tercih etmiş ve demiştir ki: “Göklerde ve yerdeki, küçük ve büyük her şeyin sahibi Allah'tır. Her şeyin yönetimi, yönlendirilmesi ve tasarrufu O'na aittir. O sebeple hiçbir şey O'ndan gizli olamaz... Mübarek ve Yüce Allah buyuruyor ki: ‘Ey şahitler! Şahitliğinizi gizlemeyin! Kim şahit olarak bildiklerini icap ettiği zaman açıklamayıp da gizlerse kalbi günah işlemiş olur. O şahsın bunu gizlemesi de bana asla gizli kalmaz. Çünkü ben her şeyi bilirim...’¹²⁵”

Bu anlayışa göre âyet kendinden önceki borçlanma ile ilgili iki âyetle birlikte kast edilen mânâyı ifade etmekte ve onlar için bağlayıcı bir cümle niteliğindedir. Öyleyse bu âyet, tam bir sayfa uzunluğundaki 282. âyet de dâhil şöyle okunmalıdır:

وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِيَ أَمَانَتَهُ
وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آتَمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ اللَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفَوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ
وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“...Seyahatte olup da bir kâtip bulamadınızsa, borca karşılık bizzat alınan rehlinler de yeterlidir. Eğer birbirinize güvenmişseniz, kendisine güvenilen kimse, Rabb'i Allah'a karşı gelmekten çekinsin ve sahibine emanetini versin!

¹²⁴ bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 3/95-97; Vâhidî, *Esbabu'n-Nüzul*, s. 51-52; Kurtubî, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/422-423.

¹²⁵ bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 3/94.

Şahitliği de gizlemeyin! Kim onu gizlerse, hiç şüphesiz onun kalbi günahkâr olur! Allah yaptıklarınızı bilmektedir! Göklerde ve yerdeki her şey Allah'a aittir. İçinizdekini (şahitlikle ilgili menfi düşüncelerinizi) ister açığa vurun ister gizleyin, Allah onunla sizi hesaba çekecek; sonra da dilediğini bağışlayacak, dilediğine de azap edecektir. Allah'ın her şeye gücü yeter!" (Bakara, 2/282-284)

İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Taberî, İbn Atiyye ve daha birçok ilk dönem müfessirlerinin de söyledikleri gibi bu âyet mensuh değil, muhkemdir...

Kanaatimizce 284. âyet, siyak ve sibakı göz önünde bulundurulmadan, salt sıhhati meşkuuk böyle bir rivâyete istinaden tefsir edilir ve mensuh addedilirse, biri Kur'an'dan, diğeri Hadis'ten olmak üzere önemli iki İslâmî hüküm/değer de ilga edilmiş olur: Birincisi, Allah'ın indirdiği âyet âhâd haber ile nesh edilmiş sayılacak ve şahitliğin gizlenmesi konusunda O'nun şahitleri uyarması boşa gitmiş olacaktır! İkincisi ise Hz. Peygamber'in dinde önemli bir ilkeyi belirleyen şu hadisindeki ikinci kısım anlamsız sayılacaktır: Rasulullah (sav) demiştir ki: Bir mü'min, birine bir iyilik yapmayı samimiyetle gönlünden geçirir, sonra da bunu gerçekleştirirse onun için on sevap yazılır; eğer gerçekleştirme imkânı bulamadığı için yapamazsa bir sevap yazılır. Bir mümin birine bir kötülük yapmayı düşünür, sonra da kendi iradesiyle onu yapmaktan vazgeçerse mutlaka bir iyilik sevabı kazanır...¹²⁶ Ayrıca Hz. Peygamber'in: "Muhakkak ki, Allah benim ümmetimden, konuşmadıkları veya yapmadıkları sürece kalplerinden geçirdiklerini cezalandırmaktan vazgeçmiştir."¹²⁷ hadisi de bir anlam ifade etmemiş olacaktır...

Bu gerekçelere dayanarak diyoruz ki, Kur'an-ı Kerim'de, konunun/pasajın sona erdiğini ifade etmekte olan "ayn" harfi 283. âyetten sonra değil 284. âyetin sonuna konulmalıdır.

3. Üçüncü Âyet

İlk iki örnekte görüldüğü gibi üçüncü bir durak hatası da Tevbe süresi 128. âyetinde yapılmıştır. O da şöyledir:

Âyetin Metni ve Meali

“Andolsun ki, size, içinizden öyle bir resul gelmiştir ki, işinizi sarpa sardırıp sizi sıkıntı-

¹²⁶ Farklı rivâyetleri için bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 3/98, 100.

¹²⁷ Kurtubî, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 3/422.

ya sokan şeyler ona çok ağır/güç gelmektedir, size çok düşkündür o; özellikle müminlere son derece şefkat ve merhamet sahibidir.¹²⁸

T.C. *Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme Kurulu*'nun tetkikinden geçmiş olan Mushaflardan bir kısmında لَقَدْجَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ cümlesinin sonunda 'durmak caizdir, fakat vasl etmek evladır' anlamına gelen ze/z harfi¹²⁹ bir kısmında ise Kaf/ق harfi bulunmaktadır. Eğer bu işa-
retten hareketle cevaz yönü tercih edilir ve عَزِيزٌ kelimesinde durulacak olursa âyetin meali şöyle olur:

عَزِيزٌ / لَقَدْجَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ / “Muhakkak ki size içinizden **aziz** bir Re-
sul/peygamber gelmiştir...”

عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ / “Sizi sıkıntıya düşürecek şey onun üzerindedir” veya “aleyhine-
dir!”

حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ / “O size düşkündür...”

بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ / “Özellikle müminlere son derece şefkatli ve merhametli-
dir.”

Veya: عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ “Sizi sıkıntıya düşüren şeye haristir/düşkündür...” devamı da buna bağlı olarak daha bozuk olacak... Tabii ki bu da maksadı aşan ve âyette söylenmek istenen gerçeğin tam tersini yansıtan bir mâna olmaktadır...

Oysa âyete sonradan konulan noktalama işareti kaldırılarak okunduğu zaman literal mâna şöyledir:

عَزِيزٌ / لَقَدْجَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ / “Muhakkak ki size içinizden bir Resul/peygamber
gelmiştir...”

عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ / “Sizi sıkıntıya düşürecek şey ona çok ağır gelir...”

حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ / “O size düşkündür...”

بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ / “Özellikle müminlere son derece şefkatli ve merhametli-
dir.”

Mekki b. Ebî Talib, *Kitâbü Müşkili l'rabi'l-Kur'an* adlı eserinde âyete bizim

¹²⁸ Tevbe, 9/128.

¹²⁹ bk. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Hayrettin Karaman v.dğr., Ankara, 2005, s. 206.

verdiğimiz mânayı vermiş, âyetin irabını da şöyle izah etmiştir:

عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَشِيمٌ “ma”, “aziz” sebebiyle ref mahallindedir. “Aziz” ise ‘Resul’ün sıfatıdır.

“Ma” mübteda olup “aziz”in de onun haberi olması caizdir. Bu durumda cümle resul’ün sıfatı olur...

“Aziz”in mübteda, “ma”nın da haber yerine geçen *faile* olması da caizdir. Cümle Resul’ün sıfatıdır...¹³⁰

Kanaatimizce bu âyette, عَزِيزٌ kelimesi üzerinde durmak caizdir tercihini belirten ze/z ve Kaf/ق harfleri kesinlikle kaldırılmalıdır...

Kur’an Allah kelâmıdır. Sürekli olarak O’nun muhafazası altındadır. Ona bugüne kadar hiçbir hâle gelmemiştir... Fakat okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak amacıyla ona sonradan konulan “secavend”lerde bir takım hatalar gözükmektedir. Biz bu hatalardan yalnız üçüne dikkat çektik... Bu *secavendlerin*, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ehil görülen kişilerce oluşturulmuş bir komisyon tarafından yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Biz, bir ilim adamı kimliğimizle yayımlamış olduğumuz bu makale ile üzerimize düşen görevi yaptığımız kanaatindeyiz.

¹³⁰ el-Kaysî, Mekki b. Ebî Talib (v. 437/1045), *Kitâbü Müşkili l’rabi’l-Kur’ân* (nşr. Yâsîn Muhammed es-Sevvas), Şam, 2. bsk., ts., 1/373.